

NIC. DENSUSIANU

gol

25800
Dublet

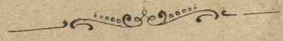
NOTE
CRITICE

339366

ASUPRA

SCRIERII D-LUI A. D. XENOPOL „TEORIA LUI RÖSLER“

134543

BUCURESCI
TIPOGRAFIA „ROMANUL“ CAROL GÖBL.
14, STRADA DOMNEI 14.
1885

25800

TECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
TA.....25800

RC300 | 06

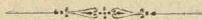
B.C.U. Bucuresti

C134543

PR-

INDICE

	<u>Pagina</u>
I. Părerile lui Petru Maiorū	2
II. Ideile conținute în cartea d-lui Xenopol	9
1. Bulgaria dincóce de Dunăre	16
2. Incă o dată Bulgaria dincóce de Dunăre	25
3. Episcopia Milcoviei	31
4. Secuif din țera Bârsei	34
5. Oltenia sub numele de Bulgaria.	36
6. Balcū voivodulū Maramureșului	38
7. Țeraniū unguři romanisați în Transilvania	41
8. Hegesholmu.	50
III. Conclusiune	56

Importanta cestiune, cari au fost locuințele Românilor în evul de mijloc, cum au traversat Români înfiorătoarea crasă istorică, la care a fost supusă Europa întregă și mai cu seamă țările dela Dunărea de jos, în fine cum au reînviat Români iarăși fața vechii Dacie, — această cestiune dăcem, formeză de un timp destul de îndelungat obiectul studiilor istorice, cu deosebire în străinătate.

De categoria acestor scrieri se ține și broșura publicată de curând de d-lă A. D. Xenopol la Iași sub titlul „Teoria lui Rösler”¹⁾.

1) „Teoria lui Rösler.” Studiū asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol, Profesor de istoria Românilor la Universitatea din Iași. Iași, Typografia națională, 1884. — Cestiunea acesta e numită Teoria lui Rösler într'un mod cu totul necorect. Sulzer, în secolul trecut susținu-se mai întâi în istoria, că Români din țările Daciei Traiane au trebuit să reîmigreze de nou din sudul Dunării în cursul evului mediu (Geschichte des transalpinischen Daciens, II. pag. 3—63. Dar cestiunea este mai veche și de cât Sulzer. Noi aflăm urmele ei în legislațiunea transilvană dela 1744, Art. 6, unde Români sunt tratați ca *venetici*, și în Constituțiunile Aprobate, legea din 1573, unde națiunea română din Transilvania e declarată de „*tolerată*” în țară până le va placé principilor și pământenilor țerei — usque ad beneplacitum Principum et Regnicolarum.” (Approb. Const. l. 1, 3. Ibid 1, 8. 1).

Ideile conținute în această scriere fiind, putemă dice, cu totul divergente de constatările sciinței istorice de până astăzi, ni se impune datoria să supunem la o analiză critică; cel puțin cestiunile principale tratate în această carte.

Înainte însă de a trece la examinarea acestei cărți, înainte de a cerceta, dacă avem de a face aici cu nisee verități întru adevărul instructive, e de lipsă să cunoșcem părerile de până astăzi ale școlei istorice române, vederile unui erudit scriitor român, care a format o epocă în literatura istorică română, și care a imprimat în spiritul poporului nostru nisee urme atât de adânci.

Acest preot al istoriei române este Petru Maior, un bărbat care va face totu-de-una onore sciinței istorice române.

I. Părerile lui Petru Maior.

La începutul scrierii sale intitulată: „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“, Petru Maior ne înfățișează cu o claritate admirabilă și cu o critică foarte instructivă, că puținul număr de popor Dac, ce mai rămăsese în țără după cucerirea Daciei de împăratul Traian, a fost întreg silit, ca să-și părăsască vechea sa patriă.

Incursiunile și prădările continue, ce le făceau Dacii în imperiul roman, încă din timpul lui Iuliu Cesar, încete, tirăniile ce le comiteau densesi cu cetățenii romani, pe cari i prindeau, nimicirea mai multor legiuni romane, rușinea ce o făcuse Dacii superbe Rome în timpul lui Domițian, când silise pe puternicul imperiu ca să le plătescă tribut, toate aceste au aprins așa de multă ura poporului roman asupra Dacilor, încât după terminarea ultimului resbel, atunci când Dacii se vedură învinși, aceia, cari au mai rămas nedecimați de lungile resbele au fugit cu toți, cu femeii, cu copiii, și cu vite în altă țără, se

aŭ retrasu la amicii și la vecinii lorŭ la Sarmați, faptŭ, ce ni-lŭ atestă însuși Columna lui Traianŭ pe figurile 21, 113 și 114, unde ne înfățișeză pe poporul Dacŭ cum fuge și-și părăsece patria.

„Nici să nu-ți închipuesci, ȃce Petru Maiorŭ, resboiulŭ acesta alŭ Romanilorŭ asupra Dacilorŭ ca resboiele cele de acum ale creștinilorŭ din Europa . . . ei . . . să vĕ năluciți resboiulŭ acesta . . . asupra Dacilorŭ ca și cȃnd o ȃste de turci plini de urgie ajungŭ la nescari sate creștinesci, asupra cȃrora e ațȃtată turbarea lorŭ, unde nici bĕtrȃniŭ cei neputincioși, nici pruncii cei nepricepuți, nu rĕmȃneau sentiți de aseuțitulŭ sabiei lorŭ, și satele aprindĕndu-le tȃte le facŭ în cenușă. Întru acestŭ chipŭ era datina Romanilorŭ ca pe potrivnicii . . . necredincioși și nedumeriți săi concenescă și să i înduplece. Așa lucrară cu Cartagenă, cu Corintulŭ, așa mai de curĕndŭ lucrase cu Ierusalimulŭ, în cȃtŭ nu mai rĕmȃsesse pĕtră pe pĕtră“ 1).

Schimbări de natura acestă, ȃce Petru Maiorŭ, cȃ o ginte întrĕgă să fiă silită a-și părăsi patria, s'au întĕmplatŭ mai multe în lume. Aŭ n'au alungatŭ Hunii din Dacia întrĕgă ginta Goșilorŭ, cu tȃte cȃ Goșii locuiaŭ aici de o sută de ani. Aŭ n'au fostŭ alungați și Ungurii din patria lorŭ de cȃtre Pacinați, după cum ne spune Constantinŭ Porfirogenitulŭ, așa cȃ unii au trebuitŭ să fugă în Ateleuzŭ, ear alții se au retrasŭ cȃtre ținuturile Persiei.

Nu numai Columna lui Traianŭ și firea lucrurilor, dar chiarŭ și istoricii cei vechi ne spunŭ, cȃ Dacia în urma crȃncenelor resbele cu împĕratulŭ Traianŭ, a fostŭ cu totulŭ deșertată de locuitori.

Așa între alții, ne relatĕză Eutropiŭ, cȃ împĕratulŭ Traianŭ a adusŭ în Dacia o mulțime *nenumĕrată* de colonii, ca să împopuleze cetățile și satele, și anume din cauză, după cum ne spune dĕnsulŭ, cȃ Dacia era cu totulŭ deșertă de locuitori și

1) Istoria p. începutulŭ Romȃnilorŭ. Edițiunea, 1883, pag. 7.

de alte lucruri ¹⁾. Ne spune însuși împăratul Iulian, care ne înfățișează pe Traian, vorbindu astă-fel: „Amă stinsă și amă estermătată cu totulă nămulă Gețiloră“ adică ală Daciloră.

Ear în ce privesce mai departe pe cetățenii romani veniți în Dacia, aceștia nu s'au amestecat de loc cu poporul dac, nu s'au căsătorit cu femeile dace, de o parte, fiindu-că în țeră numai rămăsese populațiune dacă, de altă parte fiindu-că cetățenii romani nu se căsătoriau cu barbari, fiindu-că după legile romane era o desonore a se căsători cine-va cu femeile de altă nămă, femeile ce nu erau romane. Nu s'au căsătorit cu femeile dace, de ore-ce coloniile trimise de poporul roman în provincii erau peste totă omeni căsătoriți, și în fine nici un scriitor nu amintesc, că populațiunea acăsta a coloniilor romane s'ar fi mestecat cu poporul dac.

Și acăsta fire a Romănilor de a nu se căsători cu mueri de altă limbă, ție Petru Maior, pare a fi una din cauzele, că în timp de atâtea vécuri câte au trecut de la anulă 105 și până astăzi, Romăni în mijloculă atătoră ginți barbare și străine și-au conservată întregă limba română, de și nu s'au putut evita, că într'ună timp așa de îndelungat, să nu se strecore câte-va cuvinte străine în limba română, dar cu tôte acestea limba romănescă, întocmai ca limba italiană, a rămasă întregă o limbă romană.

Se află așa dar în mare rătăcire aceia, cari pe basa unor inscripțiuni găsite în Dacia, inscripțiuni, ce ție dănsii că ară conține nume de Daci, susțină că coloniile romane se ar fi amestecat cu poporul dac. Până astăzi, ție Petru Maior, încă nimeni n'au putut să constate, care a fostă limba Dacilor și nici a Tracilor, și chiară dacă se ar afla ore-care nume de Daci în inscripțiunile aceste, de aici încă nu urmăză, că aceea

¹⁾ Cum *Dacia* diuturno bello Decebali *viris* esset *exhausta*, Traianus ad frequentandam hanc decies centena millia passuum in circuitu habentem, provinciam ex toto orbe Romano *infinitas copias hominum* transtulerat ad *agros et urbes colendas*. De asemenea: *Daciae* enim diuturno bello Decebali *res fuerant exhaustae* Eutropius, lib. 8.

nenumărată mulțime de coloniî aduse de împăratul Traianu în Dacia, se ar fi amestecatū așa de multū cu poporul dacū, încâtū mulțimea acēsta să se corcēscă întrēgă, și din amestecătura acēsta să se nască unū *noū poporū*. Chiarū și în casulū dacă vorū fi rămasū în Dacia ore-carī femeī dace, pe acestea Romaniī, după datina lorū, le întrebuițau ca sclave, dar nu se căsătoriaū cu ele.

Urmēză apoi părăsirea Daciei de împăratul Aurelianū.

Insă din cuvintele lui Vopiscū, lui Rufū și Eutropiū, că împăratul Aurelianū a ridicatū de aici legiunile și locuitorī și i-a trecutū în Mesia, nici de cum nu se pōte deduce, că Dacia Traiană ar fi fostū deșertată cu totulū.

Chiar și împăratul Adrianū, următorulū lui Traianū, și propusese să părăsēscă Dacia, fiindū-că invidia gloria predecesorului sēū. Insă acēsta n'a focut'o. Eutropiū ne spune, din causă că l'aū împedecatū amicii: ca să nu lase pe cetățenī romanī pradă în mânăle barbarilorū. Dar adevērata causă a fostū imposibilitatea de a scōte din Dacia o mulțime așa mare de poporū, fiindū-că nemărginita mulțime de coloniî, ce le adusese împăratul Traianū în Dacia, în timpū aprōpe de 200 de ani crescuse la unū numărū multū mai considerabilū.

Astū-felū, că partea cea mai mare a coloniilorū nu a părăsitū țera, și acēsta din causă, fiindū-că în timpulū lui Aurelianū populațiunea romană a Daciei, afară de coloniile mai nōuē era compusă totū din moșnenī, născuți și crescuți aici în Dacia, și este forțe greū ca cine-va să-și lase pământurile, să-și părăsēscă țera. De altă parte silă încă nu s'a întrebuițatū asupra locuitorilorū, ca să-și părăsēscă patria, și nici nu i-a strîmțoratū în timpulū acesta vre-o ginte barbară.

Mai multū, Dacia se afla acum în mânăle Goțilorū încă din timpulū împăratului Galienū, și coloniile romane începuse încetū cu încetulū a se deda cu barbarī.

Așa încatū e evidentū, că partea cea mai mare a coloniilorū romane n'aū părăsitū țera. Ear aceia carī s'aū dusū, aū fostū mai cū sēmă coloniile nōuē, omeni carī nu erau născuți în Dacia

și nu erau dedați cu incursiunile barbarilor. Se voru fi dusi în fine cei de pe lângă Dunăre, fiindu-că aceștia aveau să sufere în totu casulū mai multe greutăți din partea barbarilor, decâtu cei din lăuntru-lū Daciei. In ce privesce mai departe coloniile romane rēmasē în Dacia, locuitorii aceștia aū rāmasū nu numai prin munți, dar și la șesuri, de ore-ce poporele barbare nu se ocupaū cu lucrarea pāmēntului, și astū-felū le prindea bine adăpostulū și hrana ce o aflaū la țeranii aceștia, cānd erau bātutū și alungați înapoi din imperiulū romanū. Acēsta era starea în care aū rēmasū Romānii cu Goții și cu Hunii. Mai multū e de cređutū cā Romānii din Dacia, omeni viguroși, cari nu erau mai multū supuși împērāției romane se voru fi aliatū de bunā voiā cu poporele barbare și le voru fi datū ajutoriū sā facā incursiuni și în cele-l'alte țeri.

Și acēstā împrejurare, cā mulți dintre Romāni se voru fi aliatū cu barbarii din Dacia, pōte a fostū una din cauzele principale, cā ginea romānā între atātea strācurāri de ginți barbare, a rēmasū statornicā în Dacia și n'a fostū distrusā.

De altmintrelea chiarū dupā pārsirea Daciei, poporulū românū rēmasū în țerā nu s'a amestecatū prin cāsătorii cu alte ginți barbare, de ore-ce Romānii peste totū și pānā în điuā de astāđi, se aū îngreșatū tot-de-una de a se cāsatori cu femei de altū nēmū. Mai multū, adauge autorulū (care fusese proto-popū în districtulū Gurghiulū), Romānii chiar și cānd își mārurisescū pēcatele dupā legea creștinēscā pārintelū lorū sufletescū, dacā s'a întēplatū sā cadā în pēcatū trupescū cu o muierē de altū nēmū, atunci dēnșii ca o circumstanță gravā spunū cā femeia aceea nu e Romānā.

In fine nici nu esistā unū singurū scriitoriū, care sā facā vre o amintire despre o astū-felū de amestecare, așā cā în secululū alū IX-lea cānd Ungurii aū venitū în Transilvania, dēnșii aū aflatū pe Romāni ca ginte deosebitā. Ginte deosebitā aū rēmasū Romānii și în timpurile lui Aurelianū, ginte deosebitā aū rēmasū Romānii sub barbari și dupā retragerea barbarilor.

„Rēmāne dar încheiatū, đice Petru Maiorū, cā Romānii, cari

suntă astădî din Tisa pînă în Marea Négră suntă Romani adevărați și nepoții Romaniloră acelora, cari în dîlele lui Traianu după concenirea Daciloră, descălecară în Dacia și viță de viță loră necurmată aŭ locuită acolo (c. XI. 3. Edit. 1883. pag. 248).

Aceste suntă așa dar pe scurtă părerile lui Petru Maioră despre originea și continuitatea istorică a Româniloră în țerile dincóce de Dunăre, părerî, pe cari densusul le desvóltă într'unu studiu întinsu și detaliatú cu multă erudițiune și adâncă logică.

Și aici spre onórea sciinței istorice române trebuie să amintimă, că părerile lui Petru Maioră, în ce privesce epoca veche saŭ epoca romană, anume că Daciî parte aŭ fostú esterminați, parte aŭ părăsítú țera, și în fine, că poporulă romanu nu s'aŭ amestecatú cu Daciî, — aŭ fostú aprópe pe deplină aprobate de lumea învętațiloră de astădî, și chiarú din partea acelora, cari în cestiunea post-romană aŭ rēmas încă adversariî lui Petru Maioră și ai întregēi școle române.

„Dacia — dice chiarú Rösler — țera care și perduse populațiunea cea mai bună și cea mai numerósă în cursulă unu resbelú înversunată și crâncenú de mai multî ani, capetă în fine o nóuă populațiune în coloniile romane, cari curseră aici din tóte provinciile imperiuluiă romanu și în parte cevași însemnată chiarú din *Italia de jos*.”

„Avem motive să credemă, dice densusul, că elementulă supusú alú Daciloră, a rēmasú departe de orî-ce atingere cu cultura romană, și nutri și mai departe ura și mânia sa în contra Romei. Apoi romanismulă Daciei era cu totulă deosebitú de-romanismulă celorl-alte provinciî. În Italia superióră, în Galia în Spania, în Britania și Panonia, cum și în celel-alte provinciî, romanismulă era productulă unu procesú mare de desnaționalizare a populațiunei numeróse de mai înainte. Dacia însă fu prefăcută în o țera adevăratú colonială. Populațiune vechiă era puțină, țera încunjurată jurú împrejurú de popóre rētăcióse...”

Provincia Dacia era unŭ castru într'o țeră inimică, încunjurată la nordŭ, la apusŭ și la resăritŭ de seminții sarmate și germane“

Apoi,

„Dacă vomŭ avé în vedere dușmănia permanentă dintre Daci și Romani, până cândŭ Romanii ținură ocupată provincia acésta din nordulŭ Dunării, atunci nu putemŭ admite, că populațiunea romană să se fi mestecatŭ într'unŭ modŭ însemnatŭ cu Daci“ ^{1.)}

Vomŭ cita aici încă pe unŭ altŭ scriitoriu, pe celebrulŭ archeologŭ alŭ Transilvaniei, multŭ regretatulŭ Carolŭ Gooss, care-și espri-mă părerea sa în următoriu-lŭ modŭ :

„Scimŭ din relatările lui Eutropiŭ, ȃice dĕnsulŭ, că populațiunea Dacilorŭ în urma resbelelorŭ avute cu Traianŭ s'a împuținatŭ fôrte multŭ. Totŭ asemenea ne arată și cea din urmă icônă de pe columna lui Traianŭ, că părți anumite din poporulŭ învinsŭ alŭ Dacilorŭ părăsescŭ patria lorŭ cea veche ^{2.)}.

„Massa (sau partea cea mare a) Dacilorŭ învinși se află gră-mădită în părțile de răsăritŭ ale Oltuluŭ, la Siretŭ și în părțile de susŭ ale Prutuluŭ... însă de sigurŭ neromanisată. Aici erau districtele de unde se ridicau trupele auxiliare ale Dacilorŭ.. Totŭ asemenea neatinși aprópe cu totulŭ de influența romana se află și Daci liberŭ din partea de nordŭ a provinciei, de óre-ce e constatatŭ, că acestia și apărară independența lorŭ până în timpurile lui Maximinŭ.

„Resultatulŭ cercetărilorŭ nóstre este astŭ-felŭ următoriu-lŭ :

„1. Romanii aŭ asimilatŭ numai o parte mică din poporulŭ dacŭ. Asume o *fracțiune* din poporulŭ Dacilorŭ s'a contopitŭ în populațiunea romană, *însă fără să lase vre o urmă.*

2. Ear massa poporuluŭ dacŭ a remasŭ în generalŭ neatinsă de limba și cultura latină... Ce sôrte vorŭ fi avutŭ mai departe Daci aceștia, în ce poporŭ aŭ fostŭ absorbiți, dĕnșii dimpreună cu Sarmatiŭ, acésta nu o putemŭ sci.

1) Rösler, Rom. Studien. 44—46. 134.

2) Gooss, Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens, in Archiv f. sieb. Landeskunde, N. F. XII. 122.

„Atâtă însă rămâne constatată pentru omul imparțial, care se ocupă cu istoria, că în poporul român de astăzi nu există nici o fracțiune de popor dacă, și peste tot nu există nici cea mai mică conexitate între aceste două popore“¹⁾.

Astă-felă istoria și archeologia constată astăzi împreună, că în Dacia a rămasă numai un număr cu totul ne însemnat din vechia populațiune dacă, că partea cea mai mare a Dacilor s'a retrasă pe la marginile provinciei și aici au rămasă departe de orî-ce atingere cu Romanii și cultura romană, ca peste tot au fost absorbiți numai o fracțiune mică, dar care a dispărut fără să lase vre-o urmă în sângele și în limba poporului român.

Mai rămăsese acum numai o singură divergență între șola română și șola germană, anume în privința locuințelor Romanilor în evul de mijloc, o cestiune pe care timpul, mai curîndu său mai târziu, sperăm că va ajunge să o lumineze.

Dar să trecem acum la

II. Ideile conținute în cartea d-lui Xenopol.

Vom lăsa aici cu totul la o parte sistemul polemic al autorului, argumentațiunile sale generale și vom estrage numai conclusiunile, rezultatele, ce ni le presintă dînsul în privința cestiunilor de cari se ocupă.

În contradicere cu șola română, și în general în contradicere cu constatările sciinței istorice și archeologice, d. Xenopol susține în scrierea sa, că o parte însemnată din poporul dacă a rămasă în țeră și după cucerirea Romanilor, și partea acêsta însemnată de Daci a fost cu totul romanisată.

¹⁾ Gooss, l. c. 134—135. Soviel steht jedenfalls für den unbefangenen Geschichtsfreund fest, dass im heutigen rumänischen Volk kein Bruchtheil des dacischen enthalten ist, überhaupt zwischen beiden nicht der mindeste Zusammenhang existirt.

„Dacii nu au dispărut din Dacia; din potrivă ei au rămas aici în mare număr și au fost cu toții romanizați“ (pag. 48).

„Elementul național dacic dispăru mai cu totul în acel al Romanilor“ (pag. 284).

De altă parte dușmănia cea vechiă dintre Daci și Romani se uitase, din contră „Dacii erau chiar... bine văduți pe timpul Romanilor“ (pag. 34).

Și o probă în privința acésta, că un număr însemnat de Daci au rămas în țară și s'au romanizat, ne oferă inscripțiunile găsite în Dacia, în cari aflăm vre-o 22 de nume, ce se pot atribui cu siguranță Dacilor și alte 20 cari sunt comune Dacilor și Tracilor (pag. 33).

„Astfel-totă națiunea Dacilor, care rămăsese în provincia romanizată“. Și această populațiune dacică a și lăsat ore-cari urme slabe în limba de astăzi a românilor, de asemenea au păstrat români de la Daci și „alte rămășițe, cari nu sunt mai puțin însemnate, precum în portul perului, în hainele lor, în zidirea caselor lor și chiar în tipul feței lor, care amintese până la înșelăt, figurile dace săpate pe columna lui Traian“ (pag. 40).

Tot așa este aprópe dovedit că coloniile aduse de împăratul Traian în Dacia nu erau din Italia, ci erau numai simple elemente romanizate din alte părți ale imperiului, și între acestea o mare parte speculanți și vânători de avere (pag. 37).

Așa că Românii de astăzi sunt coboritori din vechiul și marele popor al Tracilor, Dacilor și Geților (pag. 114, 235, 238). Prin urmare coboritorii unor elemente romanizate, dar nu descendenți ai unor cetățeni romani în Dacia.

Când veni apoi năvălirea popórelor barbare, orașele se despopulară, cetățenii romani emigrară, chiar și Dacii cei mai avuți ce se deprinsese cu viața romană, ear locuitorii câmpului, clasa sormană și care nu primise de la Romani de cât idiomul și cari din contră aduseră ei pe Romani la felul lor de trai (?!), clasa acésta nu fugi, ci se retrase în munți (pag. 41. 42.)

„*Cei bogați s'au dusă, Daci sau Romani, cei săraci au ramasă aici*“ (pag. 46).

„Populațiunea se împărția firese în două clase, cea bogată, alcătuită mai alesă din Romanii veniți în Dacia și din rămășițele clasei aristocratice a poporului supusă și cei săraci, *grămada populațiunii dace romanizate* . . și ună numără de veterani romani. Dacă este afară de îndoelă că cei bogați fugiră, cei săraci trebuiă să rămână“ (pag. 48).

„Timpulă trecea și o generație se stingea una după alta în ereeră munților, încâtă cei născuți la umbra înalteloră piscuri se deprinseră în curëndă a găsi aici o nouă patriă. Astă-felă se schimbă în curëndă condițiunea socială a *Daco-Romaniloră*, ei deveniră *păstoră*. (pag. 44).

Totă asemenea se întemplă și cu coloniile retrase în Dacia Aureliană sau în Mesia.

Provincia Mesiei fiindă espusă la aceeași năvălire ca și Dacia, locitorii Mesiei și căutară scăpare în părțile mai retrase ale imperiului, ear *populațiunea săracă* se retrase în Hemă sau Balcană. Și aci în munte populațiunea acăsta săracă îmbrățișă viēta ciobănească, care o păstréză mare parte încă până astă-đi (pag. 50, 51).

În consecință Roziânii n'au putut să revină din Mesia, de ore-ce în Mesia, elementulă romană a fost totă-de-una prea slabă, chiar și pe vremile Romaniloră (pag. 49).

Acești Români „de la sudulă Balcaniloră... nu ajunseră nici o dată a constitui ună stată, căci la ei viēta *nomadă și vagabundă* întrecuse în totă-de-una pe cea aședată“ (pag. 260).

Apoi în fine în noulă imperiulă româno-bulgară, clasa superiōră a poporului, elementulă civilisatoriu a fostă Bulgarii și peste totă Româniă au jucată aici numni ună *rolă secundariă* (pag. 59.244).

Astă-felă nu are dreptate Rösler cândă susține, că Bulgarii înfățișau brațulă și Româniă capulă sau inteligența, de ore-ce lucrulă este întorsă (pag. 59). Sau cu altă frasă multă mai elară, Bulgarii înfățișau capulă sau inteligența și Româniă brațulă.

Mai departe în ce privesce pe Români, cari rămăsese în Da-

cia Traiană, aceștia, ȋdice d-lă Xenopol, se retraseră în munți și aici dênșii viețuiră împreună cu *Sarmații*, și fiindă-că Sarmații aceștia erau poporă de origine slavonă, astă-felă Română primă în limba și în sângele loră elementulă slavonă, încă de la prima loră formațiune ca poporă.

Română primă pentru a doua oră ună elementă slavonă în *sînulă naționalității loră* de la *Sloveni*, cari se aședase în țerile române pe timpul Avariloră (sec. V).

„Eă (adică Română) se *amestecară* cu *Slavă* cari se aședase în țeră pe timpulă Avariloră și adăogiră astă-felă elementulă slavonă ală limbei loră, pe care 'lă dobândise încă din convețuirea loră în munți alătura cu Sarmații“ (pag. 135).

„Astă-felă elementulă slavonă se ar fi contopită în *sînulă naționalității* năstre chiar dela *prima sa închegare ca popor* și venirea Slavoniloră în véculă al V-lea ar fi dată numai câtă nouă puteri unei înrăuriri care se afla chiară la *redăcina naționalității năstre*“ (pag. 212).

„*Slavonă*“ aceștia, cari erau din familia Sloveniloră dispară cu totulă în urmă fiindă *absorbăți de elementulă românescă* ală populațiunii țeriloră Dunării de josă, ală căreia elementă etnică se resimte de acéstă *puternică* înrăurire prin însemnata dosă de slavonisme pe care le cuprinde în organismulă seă“ (pag. 261).

„Dintre barbară cari copleșiră Dacia, singură cari înfățișău ore-care *înrudire cu Română* erau *Slavonă*“ (p. 289)—înrudăți prin faptulă amestecării Romaniloră cu Sarmații după părăsirea Daciă de împăratulă Aureliană.

Ună nouă elementă slavonă se introduse în sînulă poporului română pentru a treia oră prin dominațiunea Bulgariloră asupra țeriloră române.

„Acéstă elementă slovenă ală limbei românesci primă puteri nouă cândă Bulgariă cari devenise și ei Slovenă în urma aședării loră în Mesia întinseră *stăpânirea loră* pe vechia *Daciă Traiană*“ (p. 289—290).

Bulgariă venindă din regiunile Niprului pe la a. 660, se aședară mai ântăi în *Valachia*, de aici trecură apoi peste Du-

năre, însă remaseră și după aceea *stăpâni ai Valachiei* (?) (p. 70).

„Bulgarii aveau sub stăpânirea lor — chiar — și *Transilvania*“ (p. 72).

„Bulgaria se întindea cel puțin în vremile atâtăului imperiu bulgar și pe rîpa stângă a fluviului asupra *Moldovei, Valachiei și Transilvaniei*“ (p. 70).

„Acastă stăpânire a Bulgarilor la nordul Dunării a avut de urmare că mult timp în epoca vécului de mijloc, *térile Daciei* au purtat numele de *Bulgaria*“ (?) (p. 77).

Și această amintire a „*stăpânirii Bulgarilor în Transilvania și prin urmare în totă Dacia* se păstră îndelung timp.“ (p. 79).

Mai departe, în cursul năvălirii popórelor barbare orașele vechei Dacie dispăruse, și cu orașele au dispărut și viéta de stat roman (p. 183).

„Năvălirea barbarilor asupra Daciei avuse deci de efect de a stinge cu totul viéta de stat roman, de a stérpi ori-ce soi de aședăminte organizátore de a arunca poporul Daco-roman iarăși în starea primitivă în care se făcu însghébările societăților. Daco-Românii se duseră în munți. Acolo reduși iarăși în cea mai mare parte la starea de *păstori*, ei recădură din înaltă și complicata organizațiune de stat romană în viéta patriarhală, în care uitară, împreună cu toate noțiunile ce se referau la *viéta organizată și cuvintele ce le însemnau*“ (pag. 187).

Așa că „nu există la poporul român nici un singur aședămînt politic care ar fi mostenit de la Romani, totul este la ei nou, totul îmbracă forma slavonă sub a căria înrîurire s'a încheșat iarăși în Dacia *viéta de stat*“ (pag. 183).

Apoi „când (Românii) reîncepură a însgheba viéta de stat sub înrîurirea Slavonilor se întemeiară și orașele noue“ (p. 188).

Cele mai multe orașe și sate au fost întemeiate de slavoni maghiari și nemți (pag. 196).

Astfel toate înștiuțiunile române sunt împrumutate de la slavii. Între altele Românii primară de la slavii și înștiuțiunea judecătorilor aleși sau a conjuratorilor, aședămînt „pe care Românii din toate țerile de la nordul Dunării l'au introdus în

tul pe vastul material de isvóre, ce se presintă unui omú cândú cugetă la epoca de la anulú 105 — 1300.

Din nefericire însă, nu aflămú aici pe omulú, care a folositú isvórele din prima mană, nu aflămú pe esploratoriulú laboriosú, pe scriitorulú, care să aibă deplină cunoscință despre materia de care se ocupă.

O parte fórte însemnată din cronicari și aprópe tóte documentele le folosesce numai după citațiunile altorú scriitorí.

Mai multú, espunerea și esplicarea faptelorú în ęestiunile cele mai principalí, cari se raportă la istoria románă, le copiază chiarú din scrierile acelora, pe care 'și propune a-í combate, presentându-ne astú-felú cercetările și aprețiările acestora ca labóra și ideile sale proprii.

Noi însă vomú lása aici cu totulú la o parte lunga serie de plagiaturi, ce le întempinămú în cartea d-luí Xenopol, și ne vomú restrínge în cursulú acestei critice numai la ęestiunile de o importanță mai principală.

1. Bulgaria dincóce de Dunăre.

Acea ce ne surprinde mai multú în scriera d-luí Xenopol este reactivarea vechii fabule în privința unei lungi dominațiunii a Bulgarilorú asupra Țerei románesci, a Moldovei și Transilvaniei, estravaganță istorică, că țerile aceste s'aú numitú odată *Bulgaria dincóce de Dunăre*.

Să cercetămú așa dar câtă veritate istorică se află în acestú dreptú fabulosú alú Bulgarilorú asupra țerilorú románe. Să vedemú dacá d. Xenopol a studiatú acéstă ęestiune pe basa documentelorú contimporane și cu tótă seriozitatea, ęicemú acéstă ęestiune, fantastică ce e dreptú, dar importantă pentru trecutulú istoricú alú țerilorú nóstre.

Dacia Traiană, saú cu alte cuvinte Țera-románescă, Mol-

dova și Transilvania supuse Bulgariloră mai multe sute de ani, țêrile române numite *Bulgaria dincôce de Dunăre*, cestiunea număi are de a face nimicîu cu Teoria lui Rösler, ea tinde din contra la transformarea totală a istoriei nôtstre vechî.

Spre a ne convinge însă de sistemulă autorului urmată în acéastă materie, vomă desface scrierea d-lui Pič: Ueber die Abstammung der Rumänen, la capitululă Bulgaro-Vlachien și scrierea d-lui Xenopol la capitululă întitulată: „Biserica română de rită slavă“ și vomă citi următorele:

Xenopol, 70.

„Să. căutămă decî a stabili pe *date positive adevêrul* în acéastă întrebare.“

Pič, 70.

„Wollen wir also an dieser Stelle versuchen, den Gegenstand, soweit es möglich sein wird, zu beleuchten.“

Așa dar însuși d-lă Pič premite de la începutulă acestei materii, că totulă este număi o simplă *încercare* pentru a lumina pe câtă se pôte mai multă cestiunea.

D-lă Xenopol însă schimbă cuvintele din textulă germană: *încercarea pentru a lumina cestiunea*, și le substitue cu cuvintele: pentru a stabili adevêrulă pe date positive.

Dar să vedemă cum staă lucrurile cu Bulgaria dincôce de Dunăre.

D-lă Pič e de părere, că *Țêra-românescă* a fostă ocupată de Bulgari încă de la prima loră imigrațiune în peninsula balcanică, și anume de Asparuchă, ună fiă ală lui Cubrată, a chanului bulgărescă de la Donă.

Xenopol, 70.

„Unulă din ei; *Asparuch* veni cu o parte din poporulă seă, și se aședă în *Valachia* pe malurile Dunării“

Pič, 70, 71.

„So kam es, dass der dritte von disen Brüdern, mit Namen *Asparuch*... an die Donau, in die heutige *Walachei*... zog und sich daselbst ansiedelte.“

„Inșă chiarū în anulū 678 elū se sculă de aici și trecândū *fluviulū* luă aședare pe rîpa dréptă a acestuia în mijloculū *Slovenilorū*...

„Istoria nu spune dacă Asparuch păstră în stăpânirea sa și rîpa stângă a fluviulū; dar ea nici nu dă cunoscutū pe cine-va care s'o fi ocupatū în loculū scū“.

„Im Jahr 678 setze derselbe Asparuch über die *Donau*... und siedelte auch sein Volk höchst-wahrscheinlich längst der Donau mitten unter den *Slaven* an....

„Ob die heutige Walachei mit in dem Besitze Asparuchs und seiner Nachfolger geblieben, wird nirgends berichtet, ebensowenig hören wir aber, dass ein anderes Volk in den Besitz dieses Landes sich gesetzt hätte“.

Inainte de tóte observămū aici unū lucru.

Din simplulū faptū, că órda lui Asparuchū a trecutū de pe teritoriulū Țerei-romănescei în țările de peste Dunăre, d-nulū Pič nu trage încă nici o conclusiune *directă*.

Dar d-lū Xenopol adauge de la sine cuvintele : „Este prin urmare de cređutū că Asparuch *reմase stăpánulū Valachiei*“ și după trecerea sa peste Dunăre.

Ca și când órdele barbare mai aveaū idei de conservarea domniei peste țările, prin cari trecuse și le devastase. Ca și când órda Bulgarilorū ar fi pututū să trecă Dunărea în totū momentulū de pe unū țermure pe altulū, și Asparuchū n'arū fi avutū în timpulū acesta destule alte lupte sângeróse cu Bizantinii în Mesia și Tracia.

Dar ca să vedem cu câtă ușurință a copiatū aici d-nulū Xenopol pe Pič, și cum l'a esageratū într'o cestiune așa de importantă cum este *intemeierea dominațiunii Bulgarilorū asupra țerilorū române*, în fine spre a ne convinge cum s'au falsificatū aici isvórele istorice, vomū cita mai ántáiū cuvintele învétatului slavū Jirecek, care nu póte fi de locū presupusū, că ar avé preocupatiunii în istoriă pentru Români.

Eată ce ne spune d-nulū Jirecek :

„Pe la mijloculū seculului al VII-lea se afla în fruntea órdei bulgare de la Dunăre principele Bulgarilorū Isperichū, nu-

mită de Greci și Asparuchă. Locuințele acestei orde se numiaă în limba veche slavă aglă (unghiă), iar în relatările scriitorilor grecesci *Onglos*. În realitate unghiul acesta era ținutul, care se află între Nistru, Dunăre și marea neagră, și care nu de multă se numia cu ună cuvântă tătărescă Bugeacă, ce însemneză totă unghiă¹⁾.

Așa dar faptulă pösitivă este, că locuințele Bulgariloră din nordulă Dunării, unde se afla Asparuchă, și de unde porni cu ördă sa, ca să trecă peste Dunăre, se numescă în isvörelă grecesci *Onglos*.

Dar de la *Onglos* ală scriitoriloră bizantină, și chiară de la Bugeaculă Basarabieiă susținută de d. Jireceek, până la teritoriulă Țerei-romănesciă întregi, cum substitue cuvintele Pič și după densusulă d. Xenopol, există o deosebire cu totulă colosală.

Dar în fine trebuie să observămă aici, că nici chiară părerea d-lui Jireceek că *Onglos* ală scriitoriloră bizantină ar fi identică cu Bugeaculă Basarabieiă nu este adoptată încă până astăzi de sciință.

Anume vomă cita în privința acésta chiară părerea celui măi pronunțată adversarū ală nostru istoricū, a lui Rösler, care nu pöte fi presupusă, că ar avé celū măi micū spiritū de părtinire față cu Romăniă.

„Din cincă fiă ai săi“, adecă ai lui Cubratū, dice Rösler, „Asparuchă cuceri țera de la Ingulū saū *Onglos la răsăritulū Moldovei de astăzi*“²⁾.

Așa dar teritoriulū Ingulū saū *Onglos*, cu alte cuvinte locuințele lui Asparuchă și ale ördéi sale măi înainte de a trece Dunărea se află în partea de răsărită a Moldovei, acolo unde în adevărū se află fluviulū Ingulū ună afluentă ală rîlulū Bugă, — și acésta o constată celū măi adâncū, esploratoriū ală etnografieiă țeriloră de la Dunărea de josă³⁾.

¹⁾ Jireceek, *Geschichte der Bulgaren*, pag. 129.

²⁾ Roesler, *Rom. Studien*. 76.

³⁾ Niceforū, patriarculū, ne descrie acestū „locū“ Oglu, ca ună terenū greū de străbătutū și în expugnabilū pentru inimiză, apăratū în partea dinainte

Și din acestu Onglos al scriitorilor bizantini, din acestu ținut situat la răsăritul Moldovei de astă-dzi, d-nul Xenopol face *Țera-românească*, și are totu-o-dată curag'ul să numească a-căstă desfigurare a faptelor *ună adevăr stabilită pe date positive*.

Nu adevăr, ci o pură imaginațiune, o falsificare de isvóre.

Dar să mergem mai departe cu argumentarea d-lui Xenopol, că Bulgarii au fost domni Țerei-românești.

Xenopol, 71.

„*Crum . . . regele bulgară prindându o mulțime de familii din Adrianopole le strămută în Bulgaria de dincolo de Istru* (pentru noi de dincoace) și le aședă acolo. Aceste familii isbutiră a scăpa din robie sub domnia urmașului lui Crumă, *Mortagonă*, ceea ce arată că încă sub acesta *Valachia* totu se ținea de *regatulă Bulgară*“.

Piç, 72.

„... *Krumus* nach der Eroberung von *Adrianopel* eine Menge von Gefangenen über die Donau führte und dieselben daselbst (im Bulgarien jenseits der Donau) ansiedelte; es gelang diesen Gefangenen während der Regierung des Fürsten *Mortagon* .. wieder in die Heimat zu entkommen so geht doch daraus unbestritten hervor, dass das *Land im Norden der Donau* auch zu *Mortagons* Zeit im *bulgarischen Besitze* sich befand“.

Resbelul lui Crumă cu bizantinii se întâmplase în epoca de la 809—814.

După cum vedem aici, d. Xenopol, face în textul lui Piç, următoarea schimbare esențială :

În locu de „*Țera de la nordul Dunării*“ după cum sună forțe expresu textul lui Piç, d-lă Xenopol schimbă și pune cuvântul *Valachia*.

cu terenuri neplane și cu lacuri, iar în partea din apoi cu stânci precipișe și locuri aspre (Breviarium historicum. Ed. Bon. 39). Este așa dar evidentu, că aici nu avem de a face cu o țera, ci cu o mică bucată de pământu, cu un adevăratu unghiū din partea de răsăritu a Moldovei.

Cum stă însă lucrul cu Țera dela nordul Dunării, unde adusesse Crumă chanul Bulgarilor pe prizonierii din Adrianopolu.

În fântânile grecesci țera acesta se numește *Bulgaria de dincolo de Istru* (εἰς Βουλγαρίαν ἐκείθεν τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ) sau pentru noi Bulgaria dincóce de Istru.

Unde era însă această Bulgaria dincóce de Istru.

Engel pe baza unui studiu plin de erudițiune ne arată că Bulgaria dincóce de Istru a fostu *Bulgaria de la Tisa* sau Bulgaria din Panonia. ¹⁾

Totú asemenea se exprimă și celebrul Slavist Schafarik, cândú ne spune, că Crumú principele Bulgarilor după ocuparea Adrianopolei transportă „o mulțime mare de prizonieri în Bulgaria dincolo de Istru, adică în Ungaria“ ²⁾.

Și lucrul e foarte explicabilu.

În Panonia sau pe teritoriul Ungariei se aședase în seculul alú VII-lea (668—685) órda a treia a Bulgarilor, cândú fii lui Cubratú se despărțise din ținuturile Rusiei meridionale și plecară cu popórele lorú în diferite părți ³⁾.

În Panonia găsimú o numerosă populațiune slavă încă dela anulú 590 și până târđiú în secululú alú IX-lea (Sclaus in Panonia sedentes).

În fine Panonia sau partea de apusú a Ungariei o cuceriră de nouă Bulgarií în secululú alú IX-lea, și instituiră aici autorității Bulgare, — ȓicemú o cuceriră în secululú alú IX, adecă chiarú în același seculú în care, scriitorii bizantini ne vorbescú despre Bulgaria dincóce de Dunăre ⁴⁾.

¹⁾ Engel, Geschichte der Bulgaren in Moesien, in Allg. Welthistorie, XXXI. 328.

²⁾ Schafarik, Slav. Alterthümer, II. 174.

³⁾ Jirecek, Geschichte d. Bulgaren, 130. Eine andere Bulgarenhorde lebte in Ungarn bei den Avaren — Nicephorus Cp. Breviarium hist. 38.

⁴⁾ Bulgari quoque Sclaus in Pannonia sedentes misso par Drauum navali exercitu, ferro et igni vastauerunt, et expulsis eorum ducibus *Bulgaricos* super eos *rectores* constituerunt Pertz, I. 216, la Pié 72. — Jirecek, Geschichte der Bulgaren. 147.

Iată pentru ce dar d-lu Pič, nu putea să ȳică în textul sėu, cã Crumũ a adusũ pe prizonierũ din Adrianopolũ în Ţera-romãnescã, fiindũ-cã nu-ĩ dã mâna, în fața unorũ fapte atãtũ de clare sã comitã o aberațiune atãtũ de fantasticã sã ȳică: Valachia.

Dar d. Xenopol, nestudiãndũ cestiunea schimbã cu o trãsãturã ușorã de pãnã textulũ lui Pič, și în loculũ „Ţerũ de la nordulũ Dunãriũ“ pune Valachia, lucru ce n'aũ afirmatũ pãnã astãđi nici Engel, nici Schafarik, nici Rösler, nici Pič și nici chiarũ Hunfalvy.

Eatã așã dar desfigurarea completã a faptelorũ.

Și aici vomũ reproduce memorabilele cuvinte ale lui Petru Maiorũ în cestiunea acẽsta:

„Nu airea dar Bulgaria cea dincõce de Dunãre și lângã Dunãre, despre care vorbescũ scriitorũ bizantinũ poți sã ȳi-õ nãlucescĩ, fãrã între Dunãre și Tisa . . . Pãnã de paiãjenũ țesũ aceia . . . cari tragũ urmare, cã Românũ cești din Dacia lui Traianũ õre-cãndũ aũ fostũ supuși Bulgarilor“¹⁾.

Dar sã vedemũ cum stabilește d. Xenopol domnia Bulgariei asupra Transilvaniei.

Xenopol, 74.

„Stãpãnirea *Bulgariei* asupra *Transilvaniei* reiese însã și din altũ locũ alũ *Analelor fuldense*, sub a. 892, unde spunũ cã: regele *Germanilorũ* trimise o solie cãtre . . . regele *Bulgarilorũ* rugãndu-lũ a nu mãi vinde sare *Moravilorũ*.

De unde putea Bulgaria sã esporte sare cãtre împãrãția

Pič, 73.

„ . . . dass die Bulgaren im Norden der Donau einen Besitz hatten, etc. (Fraetiune din altã frasã). In dieser Annahme bestãrkt uns dieselbe Quelle (*An. Fuld* ad. a. 892), indem sie erzãhlt, es sei aus *Ostfanken* eine Gesandtschaft nach Bulgarien gesendet worden mit dem Ersuchen, kein Salz aus Bulgarien nach *Grossmãhren* zu verfũhren. Nun ist es ziem-

¹⁾ *Maiorũ* Ist. p. încep. Romãnilorũ, Ed 1883, 65, 67. — Anonimulũ regelui Bela încã scrie: *Terram vero quae jacet inter Tisciam et Danubium, praoccupavisset sibi Reanus magnus dux Bulgariae . . . usque ad confinium Ruthenorum et Polonorum, et fecisset ibi habitare Sclavos et Bulgaros. Cap. XI.*

Moraviloră? de peste Dunăre, din peninsula Balcanului, fără îndoială că nu, pentru cuvântul celă forte firesc că în această parte de locă nu se află ocne de sare, afară de cele cu totul neînsemnate ale *Bosniei*, ast-felă că și astăzi *Bulgaria*, *Serbia*, și cele-l-alte țeri transdunărene importază sarea din *Valachia* . . .

„Apoi este cunoscută că salinele Transilvaniei tot-dea-una au hrănită țerile apuse-ne Așa pe timpulă *Romaniloră*, se scie că sarea scó-să din ocnele Daciei se cobora pe riulă *Mureșă* în *Pannonia* . . .

„Cum era dar cu putință nu numai că *Bulgarii* să esporteze sare, dar s'o transporte în o regiune așa de îndepărtată ca *Moravia*, dacă acea sare n'ar fi provenit din salinele *Transilvaniei*?“

Ce ne spune d-nulă *Piç* ?

Bulgaria, diçe dênsulă, neavândă ocne, locuitorii *Bulgari* voră fi trebuită să esporteze sarea din *Transilvania* sau din *Maramureșă*, și prin urmare *Bulgarii* voră fi avută în posesiune nu numai salinele, dar chiară și țera unde se află salinele aceste, adecă *Transilvania* sau *Maramureșulă*.

Transilvania sau *Maramureșulă* ?

Așa dar nici d-nulă *Piç* nu putea să susțină într'ună modă categorică, că sarea provenea din *Transilvania*, ci punea alternativa : din *Transilvania* sau *Maramureșă*.

Ce face însă d. *Xenopol* ?

Lasă din textulă lui *Piç* cu totulă afară cuvântulă *Maramureșă* (lueru ce esprima nesiguranța lui *Piç* în privința *Transilvaniei*) și pune numai simplu, că sarea nu putea să provină decâtă

lich bekannt, dass auf der Balkanhalbinsel neben den unbedeutenden Salinen *Bosniens* keine anderen Salzgruben zu finden sind . . . Dafür wissen wir, dass in die heutigen Fürstenthümer *Bulgarien* und *Serbien* das Salz aus den *vlachischen Salzgruben* von *Okna Rimmik* eingeführt wird; ebenso ist . . . nachgewiesen worden, dass schon die *Römer* die daischen oder transilvanischen Salzgruben in Betrieb gesetzt und das Salz auf der *Maros* gegen Westen verführt haben . . . so kann unmöglich an eine Ausfuhr aus dem eigentlichen *Bulgarien* sondern nur aus den norddanubianischen Gegenden und namentlich aus *Transilvanien* (bedingungsweise aus der *Marmorosch*) gedacht werden und *Bulgarien* muss nicht nur im Besitze der erwähnten Salzgruben, sondern auch des Landes selbst gewesen sein“.

din Transilvania, și de aici concluziunea Domniei-sale: stăpânirea Bulgarilor asupra Transilvaniei.

Dar în fața unor deducțiuni atât de hasardate din partea d-lui Pič și atât de esagerate de d-nul Xenopol, e bine să avem înaintea noastră chiar textul complet al sorginții din cestiune, și care e următorul:

„Arnulf trimise în luna lui Septembre (892) pe legații săi cu daruri la Bulgari și la regele lor Vladimir, ca să reînnoiească vechia pace și cere, ca să nu concedă Moravilor să cumpere sare de la dênșii“ ¹⁾

Atât e totă sorgintea și nimic mai mult.

Despre o posesiune a Bulgarilor în nordul Dunării, despre o stăpânire a lor asupra Transilvaniei în special, nici vorbă aici aluziune. Nu se amintesc nici chiar despre un transport sau cărașia a Bulgarilor în o regiune așa depărtată, cum o susține d-nul Xenopol.

Astă-fel, că numai prevențiunea slavistă a d-nului Pič de o parte, și slăbiciunea d-lui Xenopol, care l'a copiat cu atâta orbire de altă parte, aș putut să scotă din textul Analelor de la Fulda o stăpânire a Bulgarilor asupra Transilvaniei.

Apoi nu trebuie să perdem de loc din vedere, că Bulgarii încă pe la anul 827 ocupase Panonia și pusese aici funcționarii bulgari, și în fine că în Panonia aflăm saline deschise încă pe la anul 1015 ²⁾.

¹⁾ Annal. Fuldens. Pertz, I. 408, la Rösler 203, Pič 73.

²⁾ Fejer, I. 2. 300—302 1015 Donațiunea St. Stefanu făcută mănăstirii de la pölele Muntelui-de-feru: Forum etiam bis in hebdomada stare concessimus, duobus quidem locis vnum Lepeticis (al. superius).. aliud vero in Vico inferiore... omneque tributum, ex eis proneniens, vsui iam dieti monasterii contulimus, nec non et *Salicidio* ab omni inquietudine liberimo, quod nec tributariorum cupiditas, nec possit potentum violentia perturbare.. Et vt ipsum monasterium ab omni inquietudine sit semotum, praecipimus, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, seu aliqua persona nobilis, aut ignobilis de iam fato monasterio aliquomodo se intromitere, in mancipiis, terris, vineis, ripis, pratis, piscinis, cultis et incultis, *salicidiis*, decimationibus . . . sine concessione Abbatis eiusdem Monasterii audeat. — Și urma acestor saline în Ungaria

Și putem chiar să admitem, că Moravii să fi cumpărat sare de la Slavi Panoniei supuși Bulgarilor, fără să fim cât de puțin îndreptății, că din un text așa de restrâns să construim o Bulgariă nouă în Transilvania.

Eată unde se reduce cestiunea acésta în cazul cel mai favorabil pentru Bulgari.

Și aici merită să amintim părerea celui mai național scriitoriu unguresc.

„Atât înșă, se pare a fi sigur, țice densusul, că puterea lor, — adecă a Bulgarilor — mai multă preponderanță a avut în apus în Panonia vechiă, decăt în răsărit în Dacia vechiă“ ¹⁾.

2. Incă o dată Bulgaria dincóce de Dunăre.

D-nul Xenopol ne mai aduce încă o probă, despre domnia Bulgarilor la nordul Dunării, sau cu alte cuvinte ale Domniei-sale asupra Țerei-romănesce.

Așa la pagina 71 densusul scrie următoarele:

„In continuatoriul Analelor fuldense se găsesce de asemenea un loc, care pomenesce despre întinderea stăpânirii Bulgariei la nordul Dunării“.

Ca probă d-nul Xenopol ne citéză textul Analelor din Fulda, ast-fel cum se află reproduș în Istoria critică a lui Katona.

de apusă o aflăm până la a. 1138. Ast-fel citim în donațiunea regelui Bela II făcută mănăstirei Demes: Omnes isti praedicti sui in festo beatae Margarethae debent dare . . . *viginta petra salis*. Item in Natiuitate Domini. . . *decem petra salis*. Item in Pascha Domini... *decem petra salis* (Fejer, II. 100—101. 1138).—Asemenea aflăm văm de sare în comitatul Strigonului la Nana și la Kokat. Fejer, II. 146, 1157. *sales tributarios de Nana, et de Kokat, quot-cunque in partem meam (adecă a regelui) euenerint ecclesiae S. Adalberti... . . perpetuo concessi*.

¹⁾ Hunfalvy, Die Rumänen, 24.

Noi vomă pune aici în vedere atât textul originalul al Analelor¹⁾ cum și traducțiunea d-lui Xenopol dimpreună cu traducțiunea noastră.

Xenopol, 71.

„In acestu ană încheindă Grecii pace cu Avarii care se numescū și Ungurii, se supără pentru acēsta soții loră Bulgarii și făcură o expediție contra Greciloră pustiindă tōtă regiunea până aprōpe de Constantinopole. Cea ce Grecii vroindă să răsbune, trimită navile loră în aparență contra Avariloră, care îi transportă în regatulă Bulgariloră de dincolo de Dunăre, unde transportați atacă cu putere pe Bulgarii și ucidă ună mare numără din ei. Aușindă a-

Traducțiunea noastră.

„In acelu ană așa dar — 895 — Grecii (adică imperiul bizantină) făcendă pace cu Avarii, cari se numescū și Ungurii, concetățeni loră Bulgarii considerandă acēsta ca o faptă rea, se scōlă cu resbelă ostilă asupra Greciloră și devastăză totu ținutulă Greciloră până la pōrta Constantinopolului. Grecii în viclenia loră, ca să-și răsbune pentru acēsta asupra Bulgariloră, trimită corăbiile loră în partea despre Ungurii, și-î trecū peste Dunăre în regatulă Bulgariloră. Ungurii trecendă aici atacă cu energiă ginteă Bulgariloră și ucidă o parte fōrte mare din ei. Aușindă a-

¹⁾ Katona, Hist. critica primorum Hung Ducum. 164 Pacem ergo Graeci eodem anno cum Avaris, qui dicuntur Vngari, faciente, quod eorum concines Bulgari in prauum vertentes, hostili expeditione contra eos insurgunt, et omnem regionem illorum usque portam Constantinopolitanam deuastando insequuntur. Quod ad vlciscendum Graeci astutia sua naues illorum contra Auaros mittunt ac eos in regnum Bulgarorum ultra Danubium transponunt. Vbi transpositi, manu cum valida gentem Bulgarorum ingressi maximam partem caedendo neci tradiderunt. Hoc audientes positi in expeditione Bulgari cum omni festinatione, primum deliberare (se liberare) ab infesto hoste recurrunt consertoque illico praelio, victi sunt.—In ce privesce aici numele de Avari ce se dă Unguriloră, Rösler observă : In apusă mai întăiă amintesce de ei Hinkmar din Rheims (pe la anulă 862) și-î numesce Ungri Dar îndată după aceea omenii și aducă aminte de Huni și de Avari, cari semēnaă așa de multă cu ei, și le atribue și loră numele acesta. Rom Studien. 150.

césta Bulgariii cei din expediție (contra Constantinopolei) se întoreu în grabă pentru a alunga pe dușmani; dar luându-se la luptă suntă *din nou* bătăuți“.

despre acésta Bulgariii, cari se aflaū în expedițiune, a-lérgă cu grabă mare spre a se libera mai întâiu de i-nimiculū, care îi neliniseea, și începându-se îndată lupta Bulgariii fură învinși“.

Așa darū textulū este destulū de clarū.

Resbelulū se întémplase între Simeonū regele Bulgarilorū și Leonū filosofulū, împératulū Constantinopolulū, și anume:

Grecii strămtorați din partea Bulgarilorū cerū în contra lorū ajutoriulū Ungurilorū, cari se aflaū pe timpulū acesta în Ateluzū între Siretū și Nipru, trimitū corăbiile lorū pe Marea négră, de aici pe Dunăre și trecū óstea Ungurilorū peste rîū în Bulgaria.

Ce face însă d-nulū Xenopol? Nimeni nu-și póte închipui.

Dintr'unū resbelū alū Bulgarilorū cu Unguriū, pe cari i tre-cuse Grecii peste Dunăre în Bulgaria, dēnsulū scóte unū resbelū alū Grecilorū cu Bulgariū pe pāmēntulū Țérei-romānesci.

Fără a se interesa de scriitorii bizantini în privința acestui însemnatū resbelū alū Bulgarilorū cu Grecii și cu Unguriū, d-nulū Xenopol lasă la o parte pe Unguriū, traduce într'unū modū scālciatū textulū Analelorū din Fulda, și ne spune, că Analele de la Fulda ne relatéză, că Grecii ei singuri aū trecutū pe malulū de nordū alū Dunării și aū atacatū Bulgaria dincóce de Dunăre, a-decă Țéra-romānescă, unde adauge totū-o-dată Domnia-sa, se vede că era unū centru destulū de însemnatū de Bulgariū.

Étă cuvintele d-lui Xenopol:

„Grecii ... ajunsī pe malulū nordicū, se întoreu o dată contra Bulgarilorū pentru că prin acestū atacū alū *împéráției lorū la nordulū Aluviului* să-ī siléscă a părăsi imperiulū bizantinū; decī nu numai că *împéráția bulgáréscă se întindea la nordulū Dunării*, ci era chiarū aice unū centru în destulū de însemnatū pentru ca Grecii atacāndu-lū să siléscă pe Bulgari a alerga într'a lui a-pérare“.

Cum stă însă lucrulū cu veritatea istorică, cu *împéráția a-*

cęsta a *Bulgariloră dincăce de Dunăre*, cu lupta închipuită a Greciloră și a Bulgariloră pe pământulă Țereii-romănesci.

Vomă cita pe rëndă pe diferiții scriitoră, și în urmă chiară și isvórele bizantine.

Iată ce ne spune istoriculă Bulgariei Jirecek :

„În resbelulă Greco-Bulgară flota bizantină trecu cetele Unguriloră peste Dunăre Marinarii bizantini tăiară cu securile în dónă, spre uimirea Unguriloră, lanțurile, cu cară închisese Bulgariii riulă. După trei lupte Simeonă regele Bulgariloră trebui să se închidă în Dîrstoră (Silistria) și măi târđiă în Mundagra, pe când inimiculă i devastă regatulă seă până la porțile Preslavului“¹⁾.

Așa dar însuși Jirecek istoriculă Bulgariei ne spune, că Grecii trecură pe Unguri dincolo de Dunăre, și nu se scie nimică de o bătaia a Greciloră cu Bulgariii pe pământulă Țereii-romănesci.

Dar să vedemă cum descrie Rösler resbelulă acesta pe basa cronicariloră bizantini.

„În 893, đice dęnsulă, se începe đin noă resbelulă între Regele Bulgariei Simeonă și între Greci. Grecii fură bătuti și Tracia căđu în mâna Bulgariloră. Atunci împăratulă Leo VI (889—912) și îndreptă speranțele sale la semințiile Unguriloră, cară se află în Ateluză. Dęnsulă trimise la Unguri pe abilulă Niceta, care închiă cu cei doi principă ai Unguriloră, cu Arpadă și cu Cursană ună tractată de serviciu și de alianță. Leventa, fiulă lui Arpadă, se puse în fruntea óstei și Ungurii înaintară către Dunăre. Bulgariii închisese Dunărea cu lanțuri și cu funii și se credeașt-felă siguri. Dar conducătorulă supremă ală corăbiiloră grecesci, Michaiă Barcala, taiă spre uimirea Unguriloră cu nisece lovituri puternice lanțurile și funiile, și acum *Ungurii trecură peste fluvii* fără nici o rezistență. Regele Simeonă se află cu trupa sa în contra armatei grecesci, care venia de la Sudă sub comanda lui Niceforă Foca, pe cândă primi scirea, că Ungurii prădeză ținuturile, cară se află la spatele sale. Dęnsulă se întorse

¹⁾ Jirecek, Geschichte d. Bulgaren. 163.

numai decât în contra lor, suferi înfrângere după înfrângere, și perdu capitala Preslav, și în urmă scăpându cu mare neacas, se închise în fortăreța Mundagra¹⁾.

Așa dar chiar de vom presupune, că pentru d. Xenopol textul latin al Analelor din Fulda nu era destul de clar, era în totu casul o datorință a D-sale, ca mai înainte de a pune pe chârtie o părere atât de absurdă, înainte de a construi o împărăție fantastică a Bulgarilor în Țera-românească, să vedă totu-o-dată ce dicu și scriitorii bizantini.

Și dacă d-lu Xenopol ar fi consultat pe Constantin Porfirogenitul, născut cu puțin ani în urma acestui resbelu ar fi aflat că densusul descrie resbelul acesta în modul următoriu :

„Simeon principele Bulgariei aflându că flota Grecilor a intrat pe riu și voesce să trecă pe Unguri în contra sa, făcu funii sau lanțuri tari și forte gróse ca să impede celu puțin pe Unguri să nu trecă pe celu altu țermure alu rîului : și astu-fel la începutu Ungurii nu putură să debaree. Stându astu-fel luerurile, Michaiu Barcala, de care amu amintitu mai susu, și alți doi marinari cu densusul, luându-și scuturile și săbiile săriră numai decâtu curagioși afară din corabiă, tăiară funiile sau lanțurile și deschiseră trecerea pentru Unguri“²⁾

Totu astu-fel ne relatéază și Leo Gramaticul, scriitoriu de pe la anul 1013.

Impăratul Leo, dice densusul „trimise pe Niceta numitu și Sclerū cu corăbiu la țermurii Dunării ca să ducă daruri Ungurilor și să-i ațate la resbelu în contra lui Simeonū. *Ungurū trecură Dumărea* și cuprinseră totă Bulgaria.“³⁾

Așa dar însuși scriitorii bizantini ne spun, că corăbiile Grecilor au trecut pe Unguri în Bulgaria bizantină, dar nu pe Greci în fabuloasă împărăție a Bulgarilor din Țera-românească. Și în fine nimicū despre o luptă închipuită a Grecilor cu Bulgarii pe pământul Țerei-romănescei.

¹⁾ Rösler, Rom. Studien. 160.

²⁾ Const. Porphyrog. (Despre administrațiunea imperiului) Ed. Bonn. 238.

³⁾ Leo Grammat. Chronographia. 267—268.

La toate aceste false expuneri, aberațiuni fără de margine, concludsiunea d-lui Xenopol este : „Bulgaria se întindea cel puțin în vremea atâtăului imperiū bulgarū și pe rîpa stîngă a fluviului asupra Moldovei, Valachiei și Transilvaniei.“

Și care este epoca acēsta ?

Răspundemū după d-lū Xenopol, de la Asparuchū 678 și până la cāderea imperiului bulgarū — în 1018, așa dar până în epoca lui Stefanū regele Ungariei.

În fine încă o ultra-extravaganță.

D-lū Pič se încercă a întinde Bulgaria Balcanilorū numai asupra Țerei-romānescei și a Transilvaniei, d-lū Xenopol însă o estinde ca faptū pozitivū chiarū și asupra Moldovei.

Moldova mai multū, Moldova mai puținū, nici unū scrupulū de consciință pentru Domnia-sa

E locul acum aici să vedemū, cari suntū în generalū pārerile d-lui Pič asupra tuturorū argumentelorū sale, argumente, pe cari d-lū Xenopol le-a copiatū cu atāta aviditate și cu atāta exagerare.

„Istoria“ poporului bulgarū, ȃice d. Pič, „jocă în peninsula balcanică și astū-felū aflāmū istoria Bulgariei represintată mai cu sēmă în istoria ȃerilorū de la Hemū, dar dacā Bulgaria a avutū vre o parte ore-care în istoria popōrelorū de la nordū, și anume cātā parte despre acēstā slavisticā vechiā nu ne pōte spune decātū fōrte puținū, iar lucrāriile mai nōue se mārghinescū simplu de a arāta numai puținulū acesta fără a se dimitte în desbaterea cestiunii, astū felū că cestiunea acēsta din *lipsa probelorū demne de credință* trebuie considerată ca una, ce nu e încă resolvată definitivū “¹⁾

Așa dar chiarū înaintea slavistului Pič, toate probele de cari

¹⁾ Pič Abstamm. d Rum 70 . . . ob und wie *Bulgarien gegen Norden* in die Geschieke der Völker eingegriffen, darüber weiss die altere Slavistik wenig zu erzählen, die neueren Arbeiten deuten auch das Wenige nur an, ohne in die Erörterung der Frage selbst einzugehen, so dass dieselbe aus *Mangel an beglaubigten Quellen* als eine bis jetzt nicht endgiltig gelöste zu betrachten ist.

vorbesce dînsul, încă nu sunt demne de credință, cestiunea nu e rezolvată definitiv.

Înainte d-lui Xenopol însă adevărul este pozitiv, cestiunea e rezolvată definitiv.

Iată unde pôte să ajungă caricatura chiar și în istorie.

3. Episcopia Milcoviei.

Așa dar pe cronicarii bizantini, d-lui Xenopol nu i-a citit, nu i-a studiat.

Să vedem cum stăm cu colecțiunile de documente.

„Episcopatul *Cumanilor*, ne spune d-lui Xenopol, era același care mai din vechi se numia al *Milcovului*, aședat pe părul cu același nume între ținuturile Putnei și al *Râmnicului*. Asupra acestei episcopii, al *Milcovului* avem un document din 1096, în care Laurentiu, episcopul ei, cere ajutor de la *Secui* pentru a repara biserica cea întemeiată de străbunii lor, și care acum era ruinată“ (pag. 129).

Iar cu puține rînduri mai la vale:

„*Secuii întemeiatorii ei* (a episcopiei *Milcovului*) se supărara pentru această schimbare a titlului bisericeii lor“ (adică a episcopiei *Milcovului* în *Episcopia Cumanilor*).

Resultă așa dar din cele șise de d-lui Xenopol:

1. Că avem în privința episcopiei *Milcovului* un document din anul 1096, document publicat de Benkő în opera sa *Milcovia*, I. 55.

2. Că episcopia *Milcovului* era întemeiată de *Secui*.

3. Că episcopia această a *Secuilor* era aședată pe părul cu același nume dintre ținutul *Putnei* și al *Râmnicului*, adică pe părul *Milcovului* de pe teritoriul țărilor române.

Cum staî însă toate lucrurile acestea în fața istoriei.

Istoricul Slötzer în scrierea sa „*Kritische Sammlungen zur*

Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen“ se exprimă în următoriu mod :

„Ceea ce a scris pe lung și pe larg Benkő în Milcovia sa despre o episcopie a Milcovului multă mai vechiă (de câtă episcopie Cumanilor) *suntă aproape toate fabule, și în parte inventate de densusul* în folosul Secuilor săi“ (pag. 500).

Gebhardi în istoria Ungariei :

Documentul episcopului din Milcov, ce se pretinde a fi din anul 1096, conține atâtea erori cronologice, încât nu poate fi considerat, decât ca o *nouă invențiune*“ (Tom. IV. 524)

În fine Engel :

„Ei sunt deplin înțeles cu cele ce scrie d-lă consiliariu au-lic Slötzer cândă țice : Ceea ce a scris Benkő pe lung și pe larg despre o episcopie a Milcovului, multă mai vechiă (de câtă episcopie Cumanilor) *suntă aproape toate fabule*“ ¹⁾.

Iar cu privire la documentul din 1096 Engel este de părere, că documentul acesta nu poate să fiă decât din epoca de pe la 1518.

Așa dar critica istorică a stabilită astăzi cu unanimitate, că despre o episcopie catolică a Milcovului pe la anul 1096 nici vorbă nu poate să fiă, că documentul de la 1096 este o simplă falsificațiune a lui Benkő, sau în cazul cel mai favorabil, documentul nu este decât de pe la anul 1518.

Ne întrebăm acum, cum vine d-nul Xenopol, să susțină o fabulă atât de ridiculă, episcopia Milcovului pe la anii 1096, fără să fi citit cel puțin pe Slötzer, pe Gebhardi, pe Engel, fără să știe că documentul dela 1096 nu merită în știința istorică nici o credință, sau în cazul cel mai favorabil data este falsă.

Mergem mai departe.

Dar Secuii, țice d-nul Xenopol, sunt întemeiatorii episcopiei Milcovului.

De unde — și până unde ?

¹⁾ Engel, Geschichte der Moldau und Walachey, II 99.

În totu documentul celu falsu alu lui Benkö nu există o singură frază, că Secuii ar fi întemeiatorii acestei episcopii ¹⁾.

Mai multu, chiaru adversariulu nostru istoricu, d-nulu Hunfalvy din Pesta, care ar voi să estindă pe Secuii câtu se pôte de multu în Moldova, declară limpede și lămuritū:

„Despre întemeierea acestei episcopii n'avemū nici o seire esactă“ ²⁾.

Însă nesciința d-lui Xenopol nu încetază aici.

Biserica și episcopia Milcovulu ai fostu aședate pe părēlū cu același nume, între ținuturile Putnei și alu Râmniculu.

Dacă d-nulu Xenopol nu ar fi serisū numai pe basa unorū simple combinațiuni fantastice, dacă ar fi cititū și studiatū documentele înainte de a se apuca să scrie o carte de istoria română, atuncī ar fi aflatū cu deplină certitudine, că episcopia Milcoviei, numită într'unū modū falsu episcopia Milcovulu, n'a fostū nici o dată aședată pe părēlū Milcovulu.

Ar fi aflatū, ȱicemū, scrisōrea papei Clemente alu VI-lea din anulū 1347 către arhiepiscopulu din Caloccea, în care ne spune următoarele:

„Intru adevērū n' s'a relatatū de curēndū . . . din o parte demnă de credința, că episcopia *Milcoviei* din *Regatulū Ungariei*, care a fostū anume instituită după o dispozițiune vechiă la frontierele Tătarilor . . . a fostū cu totulū distrusă din partea acestorū ōmeni erānceni și nehumanī“ ³⁾.

Avemū așa dar episcopia Milcoviei în *Regatulū Ungariei*.

Să cercetāmū mai departe.

În 1371 Papa Grigorie al XI-lea ne spune de nou, că epis-

¹⁾ Chiarū și cuvintele din documentul acesta a lui Benkö: *Ecclesiam . . . pro se, cum pro suis parentibus fundatam*, — ne arată că aici e vorba de unū actū de pietate din partea un ī persōne particulare.

²⁾ Hunfalvy. *Die Rumänen*, 126.

³⁾ Theiner, *Mon. Hung.* 1. 737 1347. *Clemens episcopus . . . Nuper siquidem ad audientiam nostram . . . r latio fide digna perduxit, quod episcopatus Milchoviensis in Regno Hungariae, ia finibus videlicet Tartarorum ex institutione ordinatus antiqua . . . fuit per eos ferales et sevos omnino destructus.*

copia Mileoviei se află aşezată la marginele regatului unguresc şi aproape de necredincioşi ¹⁾.

În fine multă mai precisă ne spune Papa Nicolae al V-lea, că atât episcopia Mileoviei cât şi oraşul *Milcovia* se află aşezate în *Transilvania* ²⁾.

Nu mai rămâne aşa dar nici cea mai mică urmă de îndoială, episcopia Mileoviei şi oraşul Mileoviei se află în Transilvania.

De altă parte scimă astăzi cu deplină certitudine, că de episcopia Mileoviei se ţinea decanatele din Sibiū, din Braşov, din Kezdi şi Kozd (Cohalmă ³⁾). Aşa că nici oraşul Mileovia, nici episcopia Mileoviei, în fine nici protopopiatele Mileoviei nu se află pe teritoriul țărilor române.

Vedemă aşa dar, că în scrierea d-lui Xenopol avem de a face nu numai cu o Bulgariă închipuită, dar şi cu o Mileovia imaginată, cu o episcopie a Securilor pe teritoriul țărilor române.

Istoria se serie pe fapte positive, analizate prin un studiu adânc şi îndelungat, dar nu pe lucruri din sfera fantasiei.

4. Secuii din Țera Bârsei.

Amă veduţi cum stăm cu Secuii d-lui Xenopol, cari întemeiază o episcopie catolică pe pământul Mileovului.

¹⁾ Theiner, Mon. Hung. II. 110. 1371. Gregorius . . . Sane nuper pro parte Venerabilis fratris nostri Nicolai Episcopi Milcoviensis nobis fuit expositum quod sua *Milcoviensis ecclesia*, que in *confinibus Regni Hongarie* et prope *infideles* consistit . . . pluribus annis pastore caruit.

²⁾ Ibid. II. 267. 1453. Nicolaus . . . Dudum siquidem pro parte venerabilis fratris nostri Georgii *Episcopi Milchoviensis* nobis exposito, quod licet olim *ecclesia Milchoviensis*, que in *partibus Transilvanis* sita est . . . et *civitas Milchoviensis* a catholicis hominibus inhabitata fuisset, tamen propter insultus et pericula perfidissimorum Turcorum ibidem circumstantium ipsa ecclesia penitus desolata eiusque bona occupata extiterent, et civitas praedicta ab infidelibus . . . tantum inhabitatur.

³⁾ Ibid. II. 589.

Acum e vorba de Secuîi din ținutul Brașovului său din Țera Bârsei.

În anul 1211 regele Ungariei Andrei II conferesce cavalerilor Teutonî Țera Bârsei și ținutul Brașovului, și în legătură cu cestiunea acésta d. Xenopol scrie următoarele :

„Fiind-că documentele constitutive ale donației, vorbesc de o poporație de baștină a țerei Bârsei, în momentul chiară cândă a fostă dărunită, acéastă poporație nu putea fi decâtă română sau *secuîă*“ (pag. 125).

Așa dar d-lă Xenopol admite posibilitatea unei poporațiuni *secuiescă de baștină*, cumă dice Domnia-sa, în țera Bârsei, într'ună ținută unde întâmpinămă astădă o populațiune fôrte desă românescă și numai puțină sași.

Dar cumă staă lucrurile cu adevărul istoricū.

Responsulă e fôrte simplū. Aceeași lipsă de cunoscînța documenteloră ca în totū cursulă acesteî serierī.

Dacă d-lă Xenopol ar fi avută mai multă perseveranță și seritate cu sine însuși pentru cercetarea adevărulă, dacă ar fi avută în mână celū puțină colecțiunea de documente a lui Fejer, care represintă așa dicendū numai o singură literă din lungulă alfabetū de colecțiunī, ce ne privescū pe noi, atuncī se arfi convinsū pe deplinū, că pe la începutulă secululă al XIII-lea nu esista absolutū nici o populațiune secuiescă în Țera Bârsei, nici unū cătunū, nici unū bordeiū secuiescū.

Dar să luminămă cestiunea.

Cu doi ani în urma donațiunii regelū Andreiū, adecă la 1213, Wilhelmū episcopulū catolicū ală Transilvaniei conferesce caverilorū Teutonî tôte dișmele sale din Țera Bârsei, și anume cu următoarele cuvinte :

„Wilhelmū, din grația lui Dumneđeū episcopulū Transilvaniei... încuviințămă dreptele cereri, ce ni le facū frații Teutonî ai ospitalulă Sântei Marii din Ierusalimū și cari suntă aședați în Țera Bârsei... și le concedemū liberulă dreptū să iese dișme de la toți locuitorii acesteî țeri presentī și viitorī, făcendū numai o singură escepțiune, că dacă se arū întâmpla, să vină să se

așede în această țară *Unguri* sau *Secui*, dișmele de la aceștia să fiă ale noastre și ale bisericeii noastre¹⁾.

Așa dar cestiune sau îndoielă nu mai este.

Pe la anii 1211 și 1213 populațiunea ungară sau secuiască în țera Bârscei nu esista.

Și cine putea ôre să fiă mai bine informat în privința acesta decât episcopul catolic al Transilvaniei, păstoriul sufletesc al Ungurilor și al Secuilor, interesat totu odată prin însemnatul venit al dișmelor, ce-lu avea dela credințioșii săi.

5. Oltenia sub numele de Bulgaria.

Domnul Xenopol ne silesee aici să revenim încă odată asupra ideii fixe a D-sale, Bulgaria din țerile românesce.

Așa la pagina 78 dânsul serie următoarele:

„In o scrisore a regelui maghiar Bela IV către Papa Grigorie al IX-lea elu i spune, că de câtu-va timp ar fi crescutu foarte multu poporațiunea „in terram Zemram circa partes Bulgariae“ adică în țara Severinului *din* părțile Bulgariei, pe cându țara *Severinului* după o diplomă din 1247 a aceluiași rege se întinde „usque ad fluvium Oltae“ și nu era decî altu ceva decât *Oltenia de astăzi*, care pe atunci purta încă numele de *Bulgaria*.” (pag. 78).

Așa dar țera Severinului sau „Oltenia de astăzi“ pe la anii

¹⁾ Fejer, III. 1. 146. 1213. W. (ilhelmus Dei gratia, Transilvanus episcopus . . . iustis postulationibus fratrum hospitalis S. Marie in Ierusalem, de domo Teutonicorum, annuentes, in terra, quae Borza nuncupatur . . . ab universis eiusdem terrae incolis, presentibus et futuris, liberam percipiendi decimas eiusdem fratribus . . . concessimus facultatem, eo tamen excepto quod si *Hungaros*, vel *Siculos* ad dictam terram transire contigerit, nobis et ecclesiae nostrae in decimis teneantur respondere.

1237 și 1247 făcea parte din Bulgaria, și totu odată purta și numele de Bulgaria.

Terram Zemram circa partes Bulgariae !

Intru adevărul ingrată muncă pentru o critică istorică.

Un băiat din clasa II gimnasială, un novitiu, care începe să gâlgăvească primele elemente ale limbei latine, scie astăzi cu certitudine, ca prepozițiunea *circa* nu înseamnă „din“ sau „în“, ci exprimă puru și simplu numai un concept de vecinătate „de lângă“ sau „din jurul“, totu de-una *în afară* de obiectul care se raportă, că *terram Zemram circa partes Bulgariae* nu înseamnă țera Severinului *din* părțile Bulgariei, ci Țera Severinului din vecinătatea Bulgariei sau de lângă părțile Bulgariei.

Și această desfigurare a faptelor, această întoarcere a isvoarelor cu capul în jos, se numește la d-lă Xenopol un adevăr pozitiv despre domnia Bulgarilor peste Țera-românească.

Am pute să terminăm aici cu exegesa noastră, cu textul neînțeles pentru d-nul Xenopol : *circa partes Bulgariae*, și pe care d-nul Xenopol construiește un labirintu de ipoteze : dominațiunea Bulgarilor asupra Românilor, înrudirea Românilor cu Slavii, influența lor asupra culturii și instituțiilor noastre.

Dar ca să vedă însuși d-nul Xenopol odiosul păcat în care a cădutu, călcarea în picioare, mai mult falsificarea adevărului, i vom aminti încă următoarele fapte positive :

Țera Severinului nu reprezenta în epoca vechiă numai „*Olenia de astăzi*“, cum susține D-sa, ci cuprindea totu-o dată și Banatul Ungariei (Banatus de Zevrino).

Țera Severinului avea încă pe la anul 1233 un Ban ală seă particulară, adică cu patru ani înainte de documentul *circa partes Bulgariae*.¹⁾

Ne întrebăm așa dar, cum putea să existe pe la anul 1233 un ban cu reședința în Severin, un ban în fruntea țerei Severinului, dependentă dela regele Ungariei, dacă țera Severinului se ar fi ținutu în timpul acesta de Bulgaria.

¹⁾ Fejer, III. 2. 348, 1233. Luca bano de Scurin. — Theiner, Mon. hist. Hung. I. 124.

Dar să vedem în fine ce ȋicŭ slavistŭ.

„*Regatulŭ Bulgariei*, ȋice d-nulŭ Jirecek, s'a mĂrginitŭ cĂtŭ-va timpŭ cu Ungaria la Branicevo, dar mai tĂrȋiŭ dupĂ inŭfiinȋarea Banatului Severinŭ (pe la anulŭ 1233) *se mĂrginea cu DunĂrea* începĕndŭ dela Orșova și pĂnĂ la gurile Oltului.“ ¹⁾

Așa dar încă dela 1233 încĂce frontiera Bulgariei despre ȋera Severinului era Dunărea, și acĂsta ne o spunŭ chiarŭ slavistŭ. D-lŭ Xenopol însĂ mai slavistŭ decĂtŭ slavistŭ, ȋice nu, pe la anulŭ 1237 ȋera Severinului fĂcea parte din Bulgaria, și purta numele de Bulgaria. Și acĂsta pe basa documentului circa partes Bulgariae.

IatĂ pĂnĂ unde pĂte sĂ ajungĂ aventura în istoriĂ.

„Conjecturŭ și afirmaȋiuni necritice în domeniulŭ istoriei, observĂ fĂrte bine unŭ istoricŭ transilvanŭ, suntŭ lucruri de totŭ periculĂse, fiindŭ-cĂ unulŭ pune o ipotesĂ, alŭ doilea clĂdesce pĂrerŭ pe ea, alŭ treilea le considerĂ ca veritĂȋi, trage conclusiuni și mai adauge ceva și dela sine, alŭ patrulea pe lĂngĂ cele adause mai adauge și elŭ ceva, și lucrurile acestea se propagĂ astŭ-felŭ într'o ordine genealogicĂ, pĂnĂ cĂndŭ în fine istoria trece într'unŭ felŭ de *longas errorum generationes*, pĂnĂ în fine se înalțĂ unŭ arbore giganticŭ, ale cĂrui ramuri îndrĂsneȋe, în locŭ de a fi unŭ locŭ sigurŭ de odihnĂ pentru exploratoriulŭ obositŭ, în locŭ de a-ŭ da o basĂ sigurĂ, i storeŭ numai sudorŭ de sĂnge.“ ²⁾

6. Balcŭ voivodulŭ Maramureșului.

Amŭ vĂȋutŭ cum înȋelege d-nulŭ Xenopol documentele scrise în limba latinĂ. Din textulŭ Analelorŭ dela Fulda ne scĂte o

¹⁾ Geschichte der Bulgaren, 381. Mit Ungarn *grenzte* das *Bulgarenreich* einige Zeit im Westen in Branicevo, spĂter seit der Errichtung des Severiner Banats (um 1233) *an der Donau* von Orșova bis zur *Alutamündung*. - Castrolŭ Branicevo se afla pe teritoriulŭ Serbiei (Pesty, VĂrispĂnsĂgok tĂrtenete. 48)

²⁾ Kemeny in Kurz Magazin. 1846. II. 3.

luptă a Grecilor cu Bulgarii în „împărăția bulgărească“ din Țeromânească, din terram Zemram circa partes Bulgariae o Olteniă sub numele de Bulgaria.

Ună nouă exemplu ni se presintă aici cu voivodul Balcu din Maramureșu.

Regele Ludovicu alu Ungariei, dice d-nul Xenopol „despoie pe Bogdanu celu necredinciosu și pe coboritorii săi, de pământurile cari le poseda în Maramureșu... și le dăruiesce Voivodul Balcu fiulul lui Sasu totu din Maramureșu, precum și fraților săi Dragu, Dragomiru și Ștefanu, pentru că aceștia pădindă credința coronei ungurești se aru fi opusu la întreprinderea lui Dragoșu (de a părăsi țera ungurească) ar fi oferitu Moldova regelui și în de obște se ar fi purtatū cu multă rîvnă și credință“ (p. 274).

Resultă așa dar din cele dișe de d-nul Xenopol:

1. că Balcu voivodul Maramureșului din anulul 1365 era și densusul totu din Maramureșu.

2. că Balcu și frații săi au rămasu credincioși regelui Ungariei, cu alte cuvinte n'au fugitu ca Bogdanu în Moldova, și în fine dênșii au oferitu regelui ungurescu țera Moldovei.

Dar nefericirea d-lui Xenopol și aici ca și în alte locuri este, că a scosu, din documentul latinu cu totul alte lucruri decâtu cele ce conține.

Ca să clarificămū pe deplin cestiunea, vomū lăsa mai ântăiu să urmeze aici textul completu, al documentului în traducere română.

El este următoriu lū :

„Ludovicu — conferesce cu privilegiu solemnū vitezului bărbatū voivodului din Maramureșu lui Balcu din Moldova, fiulul lui Sasu, și prin densusul fraților săi de la aceeași mamă, lui Dragu, Dragomiru și Ștefanu, moșia numită Kunia dimpreună cu dependențele sële, Iodū, Baescu, Haetvizon, Moise, Borsu, Cherezesci, aședate în comitatul Maramureșului, moșii ce au devenitu vacante în mâna regelui în urma necredinței și trădării voivodului Bogdanu și a fiiloru săi, cari au ocupatū țera Moldovei, țera regelui, și cari se încereă s'o conserveze pentru dênșii spre injuria regelui, — anume conferesce lui Balcu și prin

dênsulă fraților săi moșiile aceste, din cauză, că încă pe când se afla dênsulă în Moldova s'a dată cu credință pe partea regelui, și în lupta ce a avut-o ca să dea ajutoriul regelui a primită mai multe rane, și-a perdată servitorii, în fine și-a lăsată acolo averea și moșiile proprii și a trecută cu regele în Ungaria" ¹⁾.

Așa dar documentulă din 1365 ne spune foarte clară, ca Balcă era din Moldova, și prin urmare nu era din Maramureșă, că dênsulă se aflase în Moldova chiară și pe timpulă, cândă regele Ludovică mersese cu resbelă în contra lui Bogdană, că să-lă aducă la credință (în 1365 sau cu puțină înainte de aceea), că pe lângă totă ajutoriulă, ce i-lă dase Balcă cu ómenii săi, resbelulă a fostă nefavorabilă pentru rege, și a trebuită chiară și Balcă să părăsescă Moldova, să-și lase acolo averea și moșiile și să trecă cu regele în Ungaria. Iar regele în semnă de grațitudine și recompensă pentru serviciile ce i lă făcuse, și pentru averea ce o perduse, i conferese meșiile confiscate de la Bogdană din Maramureșă.

Balcă nu era așa dar din Maramureșă, ci era din Moldova.

Probă foarte importantă, că încă înainte de trecerea lui Bogdană în Moldova, se afla aici o populațiune română și nise relațiuni regulate.

Balcă n'a păstrată credință regelui unghurescă, din contra s'a dată pe partea regelui cândă acesta a trecută în Moldova.

Balcă n'a oferită regelui Moldova, pentru că nu există ună singură cuvântă despre această ofertă sau închinare a țerei, în totă documentulă.

¹⁾ Fejer, IX 3 469. 1365. Ludovicus... strenno viro Balk filio Saaz Moldavo woivodae Maramarusiensis, quod idem adh c in terra Moldavana regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera ammissis servitoribus suis pro rege sustinendo, terrasque proprias, et iura ibidem reliquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balgh, et per eum Drag, Dragomer et Stephano, fratribus uterinis possessionem Kunya vocatam cum apertinentiis Iood, Paescon, Haet-
vison, Moyze, Bors, Keeszereste in comitatu Maramarus existen. quas per infidelitatem et notam Bogdan Wajwodae, eiusque filiorum, qui terram regis Moldavanam occupantes, clandestine in contumeliam regis moliantur conservare, ad se devolutas, solenni privilegio confert.

Iar de altă parte noi seimă, că regiî Ungariei, încă din epoca Cumanilor, consideraă Moldova și Țera-românească ca țările lor, deși nu le au putut stăpâni nici-o dată în faptă.

7. Țeranii unguri romanisați în Transilvania.

Nu era destulă ca d-lă Xenopol să înfățișeze pe toți Români ca o mestecătură din diferite ginți barbare, Daci, Sarmati, Sloveni, Bulgari, dar în fine dânsul mai înrudesce pe Români din Transilvania și cu Ungurii. și le dă astă-felă o porțiune destulă de însemnată de sânge unguresc.

„Țeranii unguri, dize dânsul, deveniră că timpul Români, prin faptulă apăsării comune în care trăiaă. Iată pentru ce nu se găsescă astădăi decâtă prea puțină țerană unguri în Transilvania... cu tôte că actulă de la 1437 (despre revoluțiunea țeranilor români și unguri) ne arată, că țeranii unguri erau *indestulă de mulți în acestă țeră*“ (pag. 169.)

„Clasa de josă un le predomiaă Români înrăuresce la rëndulă ei pe *țeranii unguri pentru a'i preface în Români*“ (pagina 172).

Intru adevără curiosă lucru.

Astădăi cândă Ungurii susțină, că sunt în numără rotundă de 6 milione și totuși nu sunt în stare, ca să împopuleze celă puțină Ungaria, să fi fostă în epoca vechiă, pe la 1437, așa de mulți, încătă să fi avută ună elementă însemnată de țerană unguri chiar în Transilvania.

Dar actulă de la 1437, dize d. Xenopol, ne arată că unguri erau destulă de mulți în acestă țeră, adevă în Transilvania.

Cestiunea, după cum vedemă, e destulă de importantă și merită s'o cercetămă.

Dacă d-lă Xenopol ar fi avută mai multă serioșitate pentru sciința istorică, dacă ar fi esaminată cu mai multă critică acetele și faptele de la 1437, atunci s'ară fi convinsă despre următorele adevăruri positive :

Antâiu, că revoluțiunea de la 1437 și 1438 s'a născut, și putem să știm, că s'a mărginit într'unu cercu foarte restrâns, anume în o parte din ținutul Selagiului, alu Dejului, Almașului și până la Huiedin și Cluj.

De aici erau țeranii revoltați, de aici erau toți căpitanii lor, aici a fostu adevăratul teatru alu revoluțiunii, peste tot, unu teritoriu foarte restrâns în ce privesece estensiunea totală a Transilvaniei.

Așa că în principiu deducțiunea făcută de d. Xenopol, că actul de la 1437 ne arată, că ungurii erau destul de mulți în această țără este o conclusiune cu totul lipsită de fundament.

S'ar fi convinsu mai departe, că la încheierea păcii făcute între țeran și nobili înaintea conventului mănăstirii Cluj se înfățișază unu *căpitanu român, Mihaiu Valachulu* ca primul reprezentant alu tuturor țeranilor revoltați, șicemul alu țeranilor români și unguri.

Elu *Michaiu Valachulu*, unu căpitanu român figurază înaintea conventului mănăstirii Cluj, ca *celu d'antâiu* căpitanu alu țeranilor români și unguri, elu se amintese în documentu chiaru înaintea căpitanulu Antoniu Magnu ¹⁾.

¹⁾ Kemeny în Kurz Magazin, 1846 II. 366. 1437. Nos Conventus Monasterii beatae Mariae Virginis de Clus Monostra... Quod Ladislaus filius Gyren de Samoslava, et Benedictus Parvus de Valko, in eorum, et universorum Regni nobilium harum partium Transylvanarum ab una, parte siquidem ex alia *Michael Volachus* de Viragosberek, *Capitaneus*, item Benedictus Gazda in Diot, et Michael alter in Csehi commorantes, similiter *in ipsorum, et universorum populorum earundem partium Transylvanarum personis* nostram venientes in praesentiam exhibuerunt, et praesentaverunt nobis quoddam Registrum clausum super dispositione et unione pacis inter universitatem dictorum Nobilium, nec non Capitaneos, et universitatem populorum totamque communitatem Rusticorum celebratae factum... Hoc siquidem Registrum sigillis nostris, puta Michaelis Jacks, et Henrici de Tamasy Comitum Siculorum, ac Lorandi Vice-Vayvodae consignatum, in Conventu ecclesiae de Clusmonstra fatentur... in personis vero (universorum populorum) *Michael Vohlah* de Viragosberk et *Athonius Magnus*... Quo quidem Registro licet in quibusdam articulis pleno sensu carente, et de limitatione, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inserto, memorati Ladislaus filius Gyrew, et Bene-

D. Xenopol ar fi aflatu de asemenea, că prima adunare a țăranilor s'a făcutu pe unu teritoriū românū, pe muntele Bobalna, de pe hotarulū comunei Olprețu, și că țăranii luară unanimū decisiunea, că și adunările viitoare să le țină totu aici¹⁾

Că însuși actulū de uniune alū celorū trei națiunii, prin care se aliéză și se obligă „pentru înfrângerea și stērpirea din rădăcină a insolenței și revoluțiunii țăranilor, cari nu merită a se vorbi de ei“ ăicemū însuși actulū acesta ne arată în modū evidentū, că sub „stērpirea acēsta din rădăcină“, sub țăranii aceștia „alū cărorū nume nu se pōte spune“ se înțelegū țăranii români²⁾.

Așa că revoluțiunea dela 1437 se presintă mai multū cu unū caracterū românescū.

Acēsta este aspectulū revoluțiunii dela 1437 după documentele contimporane.

Nu aflămū așa dar absolutū nimicū în documentele dela 1437, „că țăranii ungurū erau îndestulū de multī în acēstă țēră“.

dictus de Valko (representantiū nobilitatei), item annotati *Michael Valachus* ac *Benedictus Gazda*, et *Michael* alter, nominibus, quibus supra, universa praemissa, et quaevis praemissorum singula prout praenarrantur, per praenominatos electos nobiles nominibus universorum nobilium harum partium Transylvanarum ab una, ab altero vero parte per praenarratos *Capitaneos* ac *electos, rusticorum* in personis *universorum populorum jobbagonalis conditionis* coram memorato Magnifico *Michael* Jacks de Kusal, et *Henrico* de Thamy Comitatibus Siculorum, et *Lorando* Vice-Vayvoda disposita, et celebrata fore unanimi, et concordi relatu affirmarunt coram nobis.

¹⁾ *Archiv* f. sieb. *Landeskunde*, N. F. XII. 79. 1437. pro reacquirendis et reobtinendis *pristinis libertatibus* . . . maturo inter se iniō consilio in montem *Babolna* in teritorio possessionis *Alpreth* . . . convenientes, super eorum negotiis maturius deliberando . . . ordinassent . . . quod *singulis annis perpetuis* futuris temporibus semper ante festam ascensionis domini de quibuslibet villis et possessionibus ac oppidis duo senes, animo sagatiores et fidedigniores, una cum prefatis capitaneis . . . aut aliis pro tempore constituendis ad praedictum montem *Babolna* conveniant, ibique iidem capitanei vel alter eorundem ab eisdem senibus inquirere et investigare valeat, utrum domini eorum ipsos in eorum libertatibus conservaverint, etc

²⁾ *Ibid.* 85. 1438. inter cetera tractantibus uti protervia et rebelliones *nefandissimorum rusticorum* contritione et eradicatione . . . has defensare partes.

Apoi dacă ar fi vre unŭ fondŭ realŭ în cele susținute de d-lŭ Xenopol, și anume că în timpul acesta se ar fi aflatŭ unŭ elementŭ însemnatŭ de țeranŭ ungurŭ în Transilvania, atunci amŭ găsi celŭ puținŭ o urmă în documentele secolelorŭ trecute de existența lorŭ numerosă, amŭ afla vre-o măsură legislativă pentru a împedecea trecerea lorŭ la ortodoxiă, vre unŭ ordinŭ alŭ regelui sau alŭ voivodului, vre-o biserică catolică prefăcută în biserică română, vre-o plângere a episcopului catoliceŭ, în fine unŭ serii-toriŭ, care se regrete desnaționalisarea elementului ungurescŭ din Transilvania.

Dar nimicŭ și iarășŭ nimicŭ.

Nici bisericeŭ catolice trecute la ortodoxiă, nici comune un-gurescŭ prefăcute în comune române, nici măsurŭ administrative sau legislative.

Și apoi în fine ce prospecte putea să aibă țeranulŭ ungurŭ dacă se lăpêda de națiunea și de religiunea ungurescă și se pre-făcea românŭ ?

Avea elŭ în cazul acesta să aștepte o sôrte mai bună, să fiă tratatŭ mai umanŭ din partea domnului său catoliceŭ, dacă trecea la ortodoxiă și se înstrăina și mai multŭ de dênsulŭ ?

Nu. Despre o romanisare a țeranilorŭ ungurŭ din Transilva-nia nici vorbă nu pôte să fiă.

Dar faptulŭ pozitivŭ este, că elementŭ ungurescŭ sau popu-lațiune ungurescă în Transilvania, afară de secuŭ, nici odată n'a esistatŭ ¹⁾.

Și chiarŭ fiindŭ-că n'a esistatŭ elementŭ ungurescŭ în Tran-silvania afară de secuŭ, națiunea ungurescă de aici a fostŭ sub-stituită în vechia constituțiune a țerei prin *națiunea fictivă a no-bilimii*, țicemŭ a nobilimii, care nici ea nu era de sânge un-gurescŭ, ci o compozițiune numai de diferite alte elemente rene-gate, în mare parte din Români.

¹⁾ Și aici nu înțelegemŭ mica populațiune ungurescă a câtor-va orășele, pe funcționari și pe îngrijitorii de moșii, ađi într'unŭ locŭ și mâne în altulŭ.

Aşa aflăm în anul 1291, că regele Andrei III, ține cameră la Alba Iulia cu *Nobilii, Sașii, Secuii* și cu *Românii* ¹⁾.

De un popor unguresc nici vorbă.

Și de la anul 1291 și până la 1848 în continu cele trei națiuni ale Transilvaniei sunt *Nobilii, Secuii* și *Sașii* ²⁾.

Aşa dar nicăiri vre o amintire de o națiune etnică sau politică ungurescă, nicăiri acel element mare unguresc în Transilvania, care să se fi prefăcut în țeranii români.

Și în fine un lucru principal nu trebuie perdat din vedere, anume, că de la 1309 încôce și până la finele secolului al XVIII-lea, era imposibilă orî-ce amestecare a populațiunii ungurescî cu Românii și anume din cauza religiunii.

Vom cita aici numai un singur exemplu, în sine destul de caracteristic pentru a convinge și pe d-lă Xenopol despre enorma rătăcire în care a cădută, anume sentința pronunțată în contra voivodului Ladislaū din Transilvania, inculpatū între altele, că-și dase pe fca sa în căsătoria după fiul regelui sêrbescū.

Textulū acestei sentențe este următoriuł:

„Fratele Gentilū din îndurarea lui D-șeu cardinalū presbiterū și legatū alū scaunuluı apostolicū: Totū binele de la D-șeu

¹⁾ Fejer, VI, 1, 118 1291. Andreas . . quod cum nos universis *Nobilibus Saxonibus, Syculis et Olachis* in partibus transilvanis, apud Albam Iule pro reformatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus.

²⁾ Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XII. 83. 1437, (actulū de uniun; din Căpâlna) inter praedictos *Nobiles ac Saxones et Siculos* talem fraternam disposuimus unionem. — Ibid. 89. 1459, (actulū uniunii din Mediașii) tota ac universalis communitas *Nobilium, Siculorumque ac Saxonum* . . . sub firma sinceræ fidelitatis coronæ sacrae regni Hungariae semper observandæ, statuissent, egissent et decrevissent. — Ibid. 95. 1467 (conjurațiunea în contra regelui Matia) congregatis in unum, tam *Nobiles, Saxones et Siculi* partium dictarum Transilvanarum. — Ibid. 99 1506, (actulū de unire din Sighișora) quod ipse tres nationes, *Nobiles* videlicet, *Siculi* et *Saxones* ut . . . regnum ipsum suae majestati in statu tranquillo tenere et conservare possent, etc. — *Teutsch*. Ibid. 41. Alle politische Rechte waren in Siebenbürgen auf drei ständische Nationen der *Nobiles, Siculi* et *Saxones* beschränkt.

celorū ce vorū vedē scrisórea acésta . . . In zilele trecute pe cândū ne aflamū la Agramū, și anume înainte de a sosi la Buda ni s'a relatatū din fântānā sigurā, cā nobilulū Ladislaū voivodulū Transilvaniei'a făcutū tractatū cu d-lū Stefanū regele Serbiei, așa cā numitulū Ladislaū să-și dee în căsătoria pe ficā sa catolicā și nāscutā din părinți catolici după fiulū regelū Serbiei, care s'a abătutū de la calea cea adevēratā a credinței catolice. In sã noi considerāndū, cā de locū nu se cūvenia și nu era utilū, ca fiī credinței să se amestece prin vre-o legăturā cu fiī necredinței, de aceea amū aflatū cu cale să învītāmū în modū amicabilū pe numitulū Ladislaū, să-lū rugāmū frățesce și să-lū dojenimū cu iubire, odatā și de mai multe ori, și totū-o-datā după cum ne cerea datoria oficiulū i-amū ordonatū și în scrisū, ca să desiste de la tractatulū acesta de căsătoria și să nu îndrāsnească nici de cum, ca să și mārīte pe ficā sa după fiulū regelū amintitū mai susū . . . In fine după ce cu ajutoriulū lui D-deū amū venitū la Buda și aici amū consultatū și amū primitū consensulū conciliulū (ținutū aici cu prelații și cu baronii regatului) amū luatū decisiune și amū interdisū, cā de aci înainte nici unū supusū din ținuturile legațiunii noastre să nu mai îndrāsnească a-și mārīta pe fīca, pe nepóta saū pe vre-o rudā a sa, nici s'o unēscā cum-va în altū modū, cu vre-unū ereticū, Patarenū, Gazarū, șișmaticiū saū altū omū contrariū religiunii catolice, și mai cu sēmā cu Ruteni, cu Bulgari, Sērbī, Litvanī, ómenī, cari se aflā încă pe calea rātācirii... Iar acela, care și va fi dat pe fīca, pe nepóta saū pe vre o rudā a sa în astū-felū de căsătoria, care și va fi datū consensulū, saū care cu voința saū cu sciința va fi asistatū la astū-felū de căsătoria infame, în fine chiarū și femeia datā în astū-felū de căsătoria cum și femeia, care fi consimțitū la căsătoriile acestea, aceia să se considere numai decātū ca loviți de arma excomunicării și să fiā lipsiți de înmormēntarea bisericēscā ¹⁾,

¹⁾ Theiner, Mon. hist. Hung. I. 824. 1309. Cumque postmodum ad predictum locum Buđe . . . venissemus, de supradieti Concilii consilio et assensu statuendum duximus, et eiam inhibendum, et nullus dicte legacioni subiectus presumeret de cetero alicui heretico, Patareno, Gazaro, Scismatico vel alii fidei

de ore-ce dênșii tindü în modulü acesta, ca să desbine și să maculeze religiunea creștină, și daü mână de ajutoriü depravării eretice. Și dacă în timpü de o lună dela publicarea acestei sentințe din partea episcopului, celü escomunicatü nu se va întörce cu inima înfrântă și umilită la unitatea bisericeï, și nu va da satisfacțiune demnă și după cum se cuvine pentru atâta injurie făcută numelü creștinü și credinței ortodoxe catolice, atunci din momentulü acela să se procedeze în contra unü astü-felü de omü după legile canonice și civile, ca în contra unü protectorü alü ereticilorü și inimicü alü credinței catolice. Și de ore ce amintitulü Ladislaü refusă cu obstinațiune să se supună acestorü constituțiunii, prohibițiunii, dojenï și ordine, și ne-a întorsü spatele cu unü disprețü superbü de neascultare, întorcându-și cu totulü față dela Ierusalimü, și privindü spre Iericonü. . Astü-felü noï declarămü, că numitulü Ladislaü desprețuitoriulü acestei constituțiunii a cădütü în pedepsele și sentințele amintite mai susü pentru neascultarea și obstinațiunea sa evidentă, și astü-felü facemü cunoscutü, că a cădütü în sentința de excomunicare absolvămü pe toți vasalii säi, pe comiți, pe castelanï, judecători și iobagi de ori-ce credință și supunere față cu dênșulü, declarămü de escomunicați pe toți, cari vorü rămâne pe partea dênșulü, și în contra dispozițiunilorü amintite mai susü i vorü da ajutoriü, consiliü și protecțiune, iar dacă se arü întêmpla, ca dênșii să möră mai înainte de a da satisfacțiunea cuvenită, corpurile lorü să fiă lipsite de înmormântarea bisericească.

„Totü o dată fiindü-că Ladislaü a contractatü căsătoria amintită mai susü, să se procedeze în contra dênșulü cu pedepsele

christiane contrario, maxime *Ruthenis, Bulgaris, Rasis, et Lictuanis* in errore manentibus, *filiam, neptem vel consanguineam suam connubio tradere* vel modo aliquo copulare. Qui vero dederit vel danti consenserit aut ex proposito et scienter huiusmodi scelestibus nuptiis astiterit, mulier eciam data vel tradita, que eisdem consenserit, cum per hoc in christianam religionem scissuram et maculam ponere satagat, ac per hoc heretice pravitati favere eo ipso *excommunicacionis mucrone percussum* se noverit, et *eclesiastica sepultura privatum*.

cuprinse în constituțiunea amintită, ca în contra unui protector al ă ereticilor și inimic al ă eredinței catolice; pe lângă aceea declarăm și punem sub interdictă tătă țera, ce e supusă dănsului, atăt din Transilvania cât și dănce de Transilvania, cum și țările aderenților, protectorilor, supușilor săi, și a celor cari i vor da ajutori, consili și protecțiune În consecință ordonăm sever părinților în Christos Archiepiscopilor, episcopilor, cum și iubiților în Christos fii tuturor prelaților seculari și religioși, cari se află în ținutul legățiunii năstre... că în fiă-care dămneacă precum și în ăle de serbători trăgându-se clopotele și aprindându-se candelile, dănsii în persănă, sau prin alții, să declare înaintea poporului adunat la serviciu divin în biserică, sau în altu locu unde vor afla de cuviință, că Ladislaș precum și cei alalți amintiți mai sus sunt excomunicați și căduți în pedepsele și sentințele amintite, și astu-felu poporul să-i evite și să facă ca să fiă evitați cu severitate și de alții, până când dănsii și vor recunăce culpa lor pentru neascultarea disprețulu și obstinațiunea lor, și se vor întoree iarăși cu umilință în sînul maiceei bisericeei catolice, vor da satisfacțiunea euvenită și vor merita să obțină beneficiul deslegării din partea năstră“.

Așa dar căsătoria femeilor catolice cu ortodoxii era interdișă în Ungaria și Transilvania încă de la anul 1309 încăce 1).

1) Acăstă separățiune între națiunile Transilvaniei a existat chiar și în seculu trecut. Imperatul Iosif II urmărind tendința ca să contopăscă într'una pe tôte națiunile Transilvaniei cercă să delătore pedea acăstă dar cu puțină succes. — Heideudorf, Selbstbiographie, in Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XVIII, 80. Man wusste aber auch aus sicherer Nachricht, dass sich Ihro Maj. gegen verschiedene geäußert hatten: *er könne es nicht leiden, wenn er höre, dass sich hier in diesem Lande nie eine Sächsinn mit einem Ungarn, eine Ungarin mit einem Walachen verheirathe*; dem neuen Cronstädter Provincial Commissarius Gyulai, der erst von der Garde von Wien heruntergekommen war, habe Ihro Maj. selbst mit diesem Ausdruck gerathen, ein sächsisches Mädchen zu heirathen, weil sie wollten, dass die verschiedenen Nationen zusammen heiratheten und sich in eine vereinen so

Și dacă însuși Ladislaș voivodul Transilvaniei n'a putut să evite severitatea acestui interdict, ne putem imagina cu câtă rigore aplica biserica și statul catolic dispozițiunile acestea, cându se trata de căsătoria unor persoane de o condițiune multă mai inferioară.

Apoi în fine, în istoria, nu trebuie să perdem din vedere legile morale și sociale ale fiă-cărui popor, și o astă-fel de lege socială a poporului român a precizat o foarte bine Petru Maior, dicându : „Români. . . pururea până astăzi s'au îngreșat a se căsători cu muieri de altă némă“ ¹⁾

Etă câtu de grele și încureate sunt așa dar cestiunile istoriei transilvane.

Și aici merită să amintim cuvintele neuitatului istoric al Transilvaniei, ale contelui Iosif Kemény :

„În timpul nostru ce e drept se serie multă asupra Transilvaniei, dar din nefericire nu află critica necesară în partea cea mai mare a scrierilor acestora, nici chiar atunci cându scrierile aceste pörtă titlul de istoria. — Și eu înțeleg aici nu condeiul cel neplăcut al recensentului, ci studiarea, cercetarea minuțiosă, folosirea isvórelor istorice după ce mai întâi au fost analizate, lucru fără de care partea matematică a istoriei se perde și însuși istoria se transformă într'o fabulă. Istoria matematică este singura pétră fundamentală, pe care póte, și trebuie să se întemeieze cu succes și cu veracitate o istoria „rațională“ sau însoțită de reflexiuni, adevărata morală a istoriei. Iar acela, care fabulează încă de acum de o istoria rațională a Transilvaniei în ochii mei este un șarlatan. Eu singur mă ocup de câte-va decenii cu o istoria a micii mele patrie, — anu timp, am materiale și o pasiune neobosită pentru scopul acesta, — credeam că am pătruns în sanctuariul istoriei, dar mă aflam totu-de una numai în anticamere, și după ce am ajuns la această convicțiune intimă, din nefericire însă prea adese-or, am trebuit să-m arunc istoria mea a Transilvaniei,

¹⁾ Istoria p. încep. Rom. c. IV. 7. Ed. 1883. 69.

pe care am ă seris'o cu atâtea ostenele, — am ă trebuit ă să las ă posteritătii mai târ ăie c ăştigarea laurilor ă în ac ăstă privin ă, iar e ă să m ă ocup ă simplu numai cu ă pregătirea, cu deschiderea fânt ănilor ă istorice.“¹⁾

Şi ac ăst ă neobosit ă exploratoriu ă al ă istoriei transilvane nu scie nimic ă de romanisarea elementului unguresc ă din Transilvania.

D-nul ă Xenopol ănsă scie, f ără să fi studiat ă o singur ă colec ăiune de documente.

8. Hegesholmu.

O dovadă ănvederată, ne spune d-l ă Xenopol despre existen ăa Rom ănilor ă în Transilvania ă în secolul ă al ă XII-lea, şi chiar la venirea Ungurilor ă aici, o aflăm ă în cuv ăntul ă *Hegesholmu*, numire de loc ă sa ă de hotar ă, ce se amintesece ăntr'un ă document ă din anul ă 1197.

Cuv ăntul ă, ne spune d-l ă Xenopol, este alcătuit ă din d ăou ă p ăr ăi: cea d' ănt ăiu unguresc ă: Heges de la Hegy, munte, d ăl ă; a d ăoua *rom ăn ă* holmu = d ăl ă, formă dublă aspirat ă din *culme* de la latinescul ă *culmen*.

„Ungurii au ănd ă pe Rom ănii acelu ă timp ă, numind ă acelu ă

¹⁾ Kurz, Magazin. I. 1844. 1. — Conte ă Iosif ă Kemény, fu cel ă mai activ ă exploratoriu ă al ă istoriei Transilvane din secolul ă acesta, şi ultimul ă descendent ă din linia catolică a Kemenescilor ă. În special ă istoria rom ănă i datorese d ănsului colectarea şi publicarea mai multor ă documente de cea mai mare importan ă. „În lunga c ăl ătorie ă a vie ăei mele, ăice d ănsul ă, am ă colectat ă cu perseveran ă neobosită şi nu f ără cheltuieli ă însemnate materiale pentru istoria patriei mele, am ă scos ă din pulbere la lumină c ăr ăi şi c ăr ătii r ăse de molii, — şi cu credin ă istoric ă am ă comunicat ă recolta ac ăsta pre ătinilor ă mei, — şi pentru ac ăsta ăre să nu merit ă e ă nici cel ă pu ăin ă o miserabilă amintire?“ — Ast ă-fel ă se pl ănge contele Kemeny de abuzul ă ce-l ă făcuse unii scriitorii cu documentele colectate de d ănsul ă, şi carii nu voiau să-i amintescă nici cel ă pu ăin ă numele. (Kurz, Magazin, I. 227).

délü holmu, nu înțeleseseră ce înseamnă cuvântul și luându-l drept nume propriu i aninară apelativul Heges, formându numele Hegesholmu, adică *délulü holmuluï*, cea ce în ungurește arü alcătui o tautologie. O altă împrejurare care întărește romanismul cuvântului, dice totü „Domnia-sa, este finala *u*, care nu este de cătă articolul românescü postpusü prescurtatü din *ul* în *u*.”

În fine :

„Acestü nume Hegesholmu a scăpatü ca prin minune de populü numirilorü maghiare, ce s'aü reversatü asupra Transilvaniei și aü păstratü până în zilele nôstre una din *dovedile cele mai învederate* despre existența Românilorü în această țeră *la venirea Ungurilorü*.”

Dar,

„Până acum această *dovadă* nu fusese băgată în sémă.” (pag. 120 — 123).

Să esaminămü așa dar pe acestü prețiosü și neperitoriü Hegesholmu, care constată cu evidentă vechimea nôstră în Transilvania până la venirea Ungurilorü.

Heges = délü?

Dacă d-lü Xenopol ar fi consultatü celü d'ântăiü vocabulariü ungureșü, care i cădea în mână, dacă peste totü ar fi consideratü istoria din unü punctü de vedere multü mai sciințificü, atunci ar fi evitatü această fatală iluziune, s'ar fi convinsü, că Heges saü Hegyes aici nu înseamnă délü, ci înseamnă „ascuțitü” (în calitate de adiectivü), că Hegesholmu, nu înseamnă „délulü hoimulü” ci limpede și lămuritü, „délulü ascuțitü”.

Așa că nu avemü a face aici absolutü de locü cu o tautologieä.

Ce e mai multü. Noi întëmpinămü în documentele vechi ale Ungariei compositiuni nu numai din Heges și Holmu, dar chiar și din Heges și Hegy (délü).

Așa aflămü de exemplu:

Hygysheg (et alius mons vocatur —). Fejer. IV. 2. 301.

Hygyshyg (ad montem —), cuvântü pe care însuși Fejer lü transcrie în parantesă cu *hegyeshegy*. V 3. 252.

Aşa dar filologia lui Hegyes e greşită cu desevârşire.

Cum stămău însă cu *holmu*, această învederată dovadă cu articolul *u* în codă?

Dacă d-lu Xenopol ar fi avut un spirit mai scrutatoriu, dacă ar fi resfoiit, citit, rescitit şi analizat cele mai indispensabile colecţiuni de documente, ar fi ajuns în totu casul la cunoştinţă, că numirea *holmu* nu este singură nomenclatură topografică de felul acesta, ce se raporta în ţerile de peste Carpaţi.

S'ar fi convins, că aflăm diferiţi *holmu* şi *holm*, cu articol şi fără articol, cum dice Domnia-sa, răsăliţi prin totă Ungaria până la cele mai extreme margini de apus.

Eată aici câte-va numiri de felul acesta estrase numai din două colecţiuni de documente, ce se raporta la ţerile de peste Carpaţi.

Aşa aflăm de exemplu:

Holmu (ab occidente — et Aruk) ca hotare ale posesiunilor mănăstirii St. Benedict din comitatul Vasvár în Ungaria. Fejer, III. 2. 126.

Melnhalmu (Terram, quae dicitur —) ca posesiune a mănăstirii St. Benedict din Gran. Ibid. I. 2. 437.

Melnhalmu, aceeaşi. Ibid. II. 77.

Asaturholmu (terra) în comitatul Bodrog. — Anon. Not. c. 15.

Zeguholmu, lângă Crişu. — Ibid. c. 28.

Zenuholmu, lângă fluviul Eger. Ibid. c. 32.

În fine aflăm *Holm* fără articolul d-lui Xenopol.

Anume:

Holm (ad quandam montem vulgariter — dictum) în comitatul Comarom din Ungaria. Fejer IX. 1. 322

Holm (ad quandam terram dictae villae Gyuller, quae — dicitur) în comitatul Comarom din Ungaria. Ibid. IV. 3. 450.

Holm (monticulus — dictus) lângă fluviul Nitra din Ungaria. Ibid. V. I. 220.

Holm (monticulus) aproape de riul Someşu. Ibid. VI. 2. 103.

Holm (nemus quod vulgo — dicitur) în comitatulü Hontü din Ungaria. Ibid. IV. I. 337.

Holm (quendam monticulum Wolgo — vocatum) la Keretzthur. Rösler 327.

Feketeholm, fără indicațiune topografică mai detaliată. Ibid. IV. 3. 466.

Fenholm, ca hotarü alü posesiunilorü mănăstirii St. Stefanü din Alba regală în Ungaria. Ibid. II. 288.

Forkosholm (locus) în ținutulü Poșonului din Ungaria. Ibid. IV. 3. 490.

Hegesholm (ad alium montem qui wolgo dicitur —). Rösler. 327.

Hygesholm, ca hotarü alü posesiunilorü mănăstirii St. Stefanü din Alba regală. Fejer. II. 288.

Kewholm (monticulus) în ținutulü Poșonului din Ungaria. Ibid. V. 3. 203.

Scenholmbuda (terra) în diecesa episcopiei din Agria. Ibid. V. 3. 81.

Ykorholm (juxta Tyciam) în Ungaria. Ibid. V. 3. 57. 59.

Zughalm (localitate) în comitatulü Șaroșü. Ibid. VIII. 4. 426.

Utholm în comitatulü Sabolțü. Reg. Varad. 694, apud Rösler 327.

Așa dar peste totü loculü în Ungaria holmu și holm și încă mai multü în Ungaria de câtü în Transilvania.

Să fiă öre toți acești holmu și holm cuvinte româneșei?

Dacă ne-amü lua după filologia acěstă fantastică a d-lui Xenopol, atunci amü puté să impopolămü în epoca vechiä cu Români întregi comitatele Vasvarü, Granü, Bodrogü, Comaromü, Nitra, Hontü, Poșonü, Șaroșü, Sabolțü, ținutulü Tisei, am puté să românisămü tötä Ungaria.

Faptulü este, că nomenclatura topografică din Ungaria, dar chiar și onomastica personală abundéază în epoca vechiä de numiri terminate în vocale și în specialü în *u*.

Cu deosebire, în ce privesce formele aceste de halmu, holmu, halm și holm, răposatulü Rösler a observatü cu multä drep-tate, că ele se derivă töte din vechiulü cuvëntü slavonü hlämä,

collis, rusesce holmă, și care sub diferite forme a umplută toate ținuturile slavice, sau cari au fost slavice. ¹⁾

Și chiar fiindă-că aflăm pe acest holm și holm reprezentat mai cu seamă în Ungaria și numai foarte puțin în Transilvania, este încă o probă, că elementul slavon a fost mai mult întins în Ungaria decât în Transilvania.

Trecem acum peste o mulțime de alte exagerări și retăcirii fără margine, cari ne arată în mod evident, că d-nul Xenopol se apucase a serie despre o materie, pe care nu o studiasse mai înainte.

Astă-fel de lucruri imposibile, sunt :

1. „Că Ungurii au cucerit întâiu Transilvania, chiar atunci când ei au pășit peste Carpați, și că numai cât mai târziu au întins ei domnia loră asupra Panoniei.“ (pag. 110).

În faptă însă nici chiar Anonimul regelui Bela nu susține o estravaganță ca acesta ²⁾. După dânsul Tuhutum trecu în Transilvania, după ce Ungurii ocupară mai întâiu țera lui Salană dintre Tisa și Dunăre, ținutul Sabolt și țera lui Menumorut, Bihorul. De unde a scos așa dar d-nul Xenopol curiositatea acesta, noi nu putem ști ³⁾.

¹⁾ Rom. Studien. 327.

²⁾ Anonymus. c. XII. Tunc septem principales personae, quae Hetumoger dicuntur, et hi VII duces Cumanorum . . . vna cum cognatis, et famulis, ac famulabus, consilio et auxilio Ruthenorum Galiciae sunt egressi in terram Pannoniae, etc. — Keza, I. II. c. 1 Huni sine Hungari denuo ingressi in Pannoniam . . . in fluvio Hung, vocato, vbi castrum fundauerunt, resederunt.

³⁾ Transilvania a fost ocupată de unguri numai târziu în secolul XI-lea. Fabula că Transilvania ar fi fost ocupată de Tuhutum e cădută definitiv. Roesler, Rom. Studien. 83. Aber auch Stephan hat Siebenbürgen noch nicht unterworfen . . . Noch um 1070 beschränkt sich die magyarische Macht auf Ungarn und einbrechende Raubhorden der Kumanen, welche den Petschenegen in der Herrschaft der nördlichen Pontusländer folgten schlägt man wohl zurück, treibt sie gelegentlich auch über die Grenzen noch Siebenbürgen hinein, aber man besetzt das Bergland noch nicht. — Teutsch, in Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XII. 38. Am Ende des neunten Jahrhunderts wanderten in Pannonien die Magyaren ein . . . diese Einwanderung wurde auch für Siebenbürgen bedeutend. Denn als die Magyaren nach hunder jährigem Aufent

2. Că poporul român a recăzut în epoca năvălirii popoarelor „în starea patriarhală“, „în starea în care se facu înșghebările societăților“, și a uitat „tote noțiunile ce se referiau la viața organizată“ (pag. 187).

În starea primitivă în care se facu înșghebările societăților, dice d. Xenopol.

Acésta însemneză a face pe români mai barbari decât barbarii.

Prima formă socială (sau de societate) ne spune Cantu se află la *selbaticii* din America, din Oceania, din deșerturile Africei și Arabiei ¹⁾. Și a reduce pe Români la epoca acésta însemneză a-i reduce multu mai înainte de epoca lui Nimrod, a marelui vânătoriu din Asia.

3 „Că astăzi nu se întâlnește în Transilvania *nici o familie* nobilă română“ (pag. 157).

Dar marea mulțime de familii boieresci din Țera Făgărașului și astăzi cu drepturi boieresci echivalente drepturilor nobilitari unguresci?

Apoi mulțimea de familii nobile române în Banat, în Țera Hațegului, în Maramureș și în alte părți ale Ungariei și Transilvaniei, familii nobile vechi și încă până astăzi familii române.

4. Că revoluțiunea țeranilor din Ungaria dela 1514 s'a întâmplată la anul 1512 (pag. 167. 297).

5. Că revoluțiunea lui Horia și Cloșca din Transilvania s'a întâmplată în anul 1785 („o altă revoluție încă și mai primejdiosă pentru Unguri acea din 1785“ — „revoluția din 1437 arată pe țeranii unguri ca provocatori ai mișcării, acea din 1785 nu este datorită de câtă celor de naționalitate română“ — „acésta revoluție (dela 1848) nu fu decât urmarea neapărată a acelei dela 1785“ (pag. 169. 170. 297).

halt in der neuen Heimat (Pannonien) . . . endlich in das Christentum und die Monarchie hineingezwungen wurden . . . da fing in *stiller* Rückflutung das magyarische Volk an, auch *Siebenbürgen* zu besiedeln, und zwar vom Norden her, am Szamos hinauf, in *allmäliger Besitznahme des Landes bis an den Mieresch* (Mureșu).

¹⁾ Cantu, Histoire universelle; Paris, 1865. I. 196.

6. Cuvintele lui Eutropiū „ad agros et urbes colendas“ însemnăză „pentru a cultiva câmpiile și ogórele ei“ (pag. 30).

Descensus = dreptū de judecată (pag. 147).

7. Că *Tisa* este rîulū celū mai mare alū Transilvaniei (193).

8. Că *Sulzer* autorulū opereī: *Geschichte des transalpinischen Daciens*, era *Sasū din Brașovū* (pag. 10).

Rösler totū *sasū* (pag. 13).

Pe cîndū adevărulū pozitivū este, că *Sulzer* era născutū în Elveția în *Laufenburg*. Dênsulū servise în armata imperială austriacă în calitate de căpitanū și auditorū, și reposă la *Pitesci* în anulū 1791 ¹⁾.

Iar *Rösler* nici nu era de origine sasū, nici nu era născutū în Transilvania, nici celū puținū nu petrecuse aci.

În fine o mulțime de desfigurări, năluciri, *schimbări în texte*, dar mărturisimū, că nu merită a ne ocupa mai multū cu ele.

III. Conclusiune.

Amū vëdūtū din cele expuse pîna aici, că nu avemū înaintea nóstră unū studiū independentū, nisce cercetări nóue, îndelungate și laborioșe, ei din contră o seriere grăbită, nerumegată, în care autorulū alunecă cu ușurință din rêtăcire în rêtăcire, care nu ne înfățișeză nici veritatea faptelorū, nici fidelitatea isvórelorū, și care în fine nu contribue nimicū la soluțiunea cestiunii istorice.

Amū vëdūtū imaginea miserabilă, ce ne o face d-nulū *Xenopol* despre *originea* poporului românū: că suntemū grămadă populațiunei dace romanisate, clasă sermană, care nu primise dela Romanī decătū idiomulū, o aglomerațiune de Daci, Sarmați, Sloveni, Bulgari și Unguri romanisați.

Amū vëdūtū înființarea unei Bulgarii închipuite pe teritoriulū țerilorū române, construirea unor legături fictive de origine saū

¹⁾ Trausch, Schriftsteller-Lexicon. III. 342. 343

sânge, de limbă, cultură, biserică între națiunea română și națiunea slavă, pe care istoria însă n'o află de loc stabilită și cu atâtă mai puțină dominantă în țările române.

Am vădută în fine pe poporul român înfățișat în evul de mijloc ca recădută în starea primitivă în care se facu înșghebările societăților, în starea în care amă uitatū tôte noțiunile de viêtă organizată, că înșghebaria societății, a statului și tôte instituțiunile nōstre avemū să le mulțămimū slavilorū.

Amă vădută cum d-lū Xenopol dispōie pe Romanī de tōtă individualitatea lorū națională și modifică într'unū modū esențialū caracterulū și aspectulū poporului românū.

Poporul românū în evul de mijlocū numai are o istoriă.

Istoria sa națională este redusă la miseriă. Tôte popōrele barbare, până chiarū și Sarmatiī aū avutū o influență decisivă asupra poporului românū.

În scurtū, vedemū aici distrugerea vechilorū principii ale societății române, sdrobirea tradițiunilorū naționali, substituiriia altorū tradițiunii, infiltrarea slavismului, nu numai în limbă, dar și în sânge, în instituțiunii, în cultură, în caracterū, o nouă turburarea originei și istoriei nōstre.

Ne întrebămū acum, acēsta să fiă ōre istoria poporului românū în evul de mijlocū?

Noi vedemū din contră pe poporul românū, traversândū cu o gloriă particulară catastrofele cele mai teribile, ce aū venitū asupra Europei, lū vedemū reeșindū din evul de mijlocū cu o personalitate română nedistrusă, vedemū nisece legiuni române neînfrānate încă până în secululū alū XIII-lea, mai multū până în secululū alū XVIII-lea ¹⁾, unū poporū militarū, castrensū, belicosū, dar nu o cētă miserabilă de fugari și vagabunđi ²⁾.

¹⁾ *Consuetudinea militară* în țera Făgărașului încetă numai în secululū trecutū cu înființarea regimentelorū de frontieră, iar numele de *Căpitanū alū Țerei Făgărașului* se sterse numai la a. 1876.

²⁾ La cestiunea pusă de d-lū Hunfalvy pentru ce Atila nu și-a luatū pe serii-torii săi latini din *Dacia*, ci i-a adusū din apusū dela Aetiū, d-lū Xenopol raspunde: „Cum niște *sermanū fugari* în găturile și prăpăstiile munților... să fie chemați a ocărui împărăția Hunilor?!” (pag. 48.)

Noi aflăm peste tot locul pe Români înzestrați cu nise calități organizatoare, înființându provincii naționale în Tesalia, la Hemu la Oltu, la Omlașu, în Banatu, omeni cari construescu unu imperiu în peninsula balcanică, cari aducă aprupe la ruina monarchia bizantină, și umilescu imperiulu Latiniloru.

Nu. Ceea ce ne spune d-nulu Xenopol nu este istoria română. Trecutul nostru, după câtu 'lu cunoscemu, și-lu putemu întrevede este multu mai frumosu de câtu acea vietă decădută și aprupe selbatică a unei aglomerațiunii miserabile de popore.

Astufelă că scrierea d-lui Xenopol nu este de câtu o operă pură imaginațiune. Ea nu se repörtă atätu la vechimea Românilorü câtu mai multu la vechimea slavilorü în Dacia; ea nu ne înfățișeză escelentele calități ale românilorü, cari au învinsu o crisă istorică așa de înfiorătoare, câtu mai multu calitățile exagerate ale poporulu slavü. Ea nu este combaterea teoriei lui Rösler, ci *introducerea teoriei slaviste în literatura română*, a teoriei slaviste desbrăcate chiar de veșmântulu pudiciției.

Așa, că până astăzi, încă n'a apărutü în literatura română o scriere atätu de turburată în idei, atätu de lipsită de ori-ce reflexiune și justiția față cu Români.

Aici nu mai e vorba de sciință, nu mai e vorba nici chiarü de neesactități, ci e vorba de invențiunii de fapte și de probe, de lucruri ce nu posedu absolutu nici o fântână, nici unu fundamentu.

Și ceea ce e mai tristü pentru noi, că acestă carte reprezintă sciința, ce o predă d-lu Xenopol în cursulu său de istoriă la universitatea din Iași, represintă ideile ce le împlânteză densuslu în tinerime, catedra de pe care se propagă publice slavismulu în inimele acelora, ce au să fiă profesori generațiunii viitoare.

Educațiunea națională la tôte poporele o formeză istoria. Ea singură are să facă a pătrunde în inimile tinerimii iubirea de strămoși și datoriile patriotice. Istoria are să ne arete principiile, pe cari să se bazeze legile fundamentale ale societății noastre. „Istoria“ în fine, ne spune chiar d-lu Xenopol, „pöte să

devină învățătoarea politice și să conducă de la o îndeletnicire teoretică la rezultate practice“¹⁾.

Și cându eugetămū la acéstă misiune nobilă a istoriei, profesorul universității din Iași tinde cu principii false, cu lucruri închipuite, să stingă din inima tinerimii sentimentul adevărat al naționalității române, sentimentul, care ne a conservatū până astăzi, reducēndū pe părinții tinerimii la o stare de barbariă și cultivāndu-i prin barbari.

Astū-felū că retăcirile și ideile confuze ale d-lui Xenopol facū pe tinerime să simțā o pudore de originea sa, de aceea grămadă sēracă a populațiunii dace, să nu mai aibă iubire către naționalitatea lorū, căci numai „idiomulū“ le este romanū, o facū să-și îndrepteze ochii asupra altui poporū multū mai superiorū prin calități, asupra slavilorū și în specialū asupra Bulgarilorū, cărorā le datorimū societatea și cultura noastră.

Românii se amestecară cu slavii, ȕice d-lū Xenopol Elementulū slavonū s'a contopitū în sīnulū naționalității noastre încă dela prima sa închegare ca poporū, încă dela rădăcina noastră. Nu există la Romāni nici unū singurū aședēmētū politicū, care să fiā mosenitū dela Romāni, totulū este la ei nou, totulū imbracă forma slavonă, sub a căreia inriurire s'a închegatū iarāși viēta de statū în Dacia.

Țērile Daciei aū purtatū în delungū timpū numele de Bulgaria.

Sōrtea noastră este hotărītā prin istoria poporului rusescū.

Și acum ne întrebāmū :

Să fiā ore unū profescrū romānū, unū profesorū de univer-

1) Xenopol, Resboaele dintre Ruși și Turci. I. Preçuvēntare. D-lū Xenopol sustine aceleași idei și în cartea acēsta : „Romānii sunt aședāți în partea rāsārītēnā a Europei, peste care, în vremile vēcūlū de mijlocū, s'aū lățitū popōrele slavone... Din acēstā pricinā Romānii aū fostū în tōte timpurile puternicū inriuiți de Slavoni; de aici provine elementulū slavonū în limba, obiceiurile și bisericā noastră... Dar o atare inriurire ca una ce a fostū neconșciutā a fostū spre binele nostru. Ea ne a făcutū ceea ce suntemū astăzi, unū poporū nou... Ea a ștersū de pe noi acea decădere cumplitā în care căduseā Romāni,“ etc. (pag. 12).

sitate, care să răspândească mai ântâiū semēnța slavismului la noi în țēră?

Catedra de istoriā a universitāții din Iași să fiā o armā în contra patriei și a naționalității nōstre?

Până astādī universitatea din Iași a avutū unū renume, s'a discinsū prin sciință, prin publicațiunile profesorilorū sēi, carī facū onōre universitāții și națiunii romāne, a fostū focariulū celui mai purū naționalismū în țērile nōstre.

Astādī însā sub falsele aparențe ale sciinței se face abusu de catedra de istoriā de la universitatea din Iași.

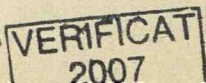
Sub masca sciinței istorice se propagā aici încurearea originei și a statului românū, slavismulū celū mai escesivū, distrugerea caracterului poporului românū, veninulū în inima tinerimii.

Orī câtū de neplăcutā și durerōsā ne vine acēstā luptā, orī câtū de necugetați vorū fi ōmenii, carī aū lunecatū pe acēstā peantā periculōsā, dar nu vomū putē nici-decum suferi, ca acēstā epocā de renaștere să înceteze așa repede, să ne-o sdruncineze aceia, carī aū primitū ospitalitate în sīnulū nostru.

Nu vomū putē suferi ca tribuna istoriei naționale, catedra unū înaltū institutū românū de învățămēntū să fiā promovatoria Bulgariei dincōce de Dunāre, în contra sciinței istorice, fiindū-cā n'amū ajunsū încă în acea stare de decadență moralā și socialā, ca să abdicemū la orī-ce viitoriū și progresū naționalū.

E tristū, ce e dreptū, aspectulū acestei critice, căci mai înainte părinții nōstrii aveāū să lupte cu scriitorii străini, carī cercaū să ne turbure originea și viitoriulū, astā-đi însā noi, urmașii lorū, urmași în muncā și în tendințe, avemū de a lupta cu ai nōstri, cu catedra unei universitāți romāne, spre rușinea nōstrā și a epocēi nōstre.

Dacă regretū întru adevērū timpulū perdutū cu citirea acestei cărți, amū singura consolațiune, că lucrulū care m'a ocupatū a fostū importanța cestiunei sciințifice, drepturile istorice ale slavilorū și în specialū ale Bulgarilorū asupra țērilorū romāne, — cestiunea romānā, pusā în jocū înaintea sciinței, de unū diletantū în literatura istoricā.

Acésta critică a fost publicată mai întâiu în Revista științifică și literară „Tera Nouă” No. 2 și 3 din 1885.

